

ZHUQ:DOX III

Thinking
PUNCH

คำสารภาพ

ถ้าจะอาศัยอุปลักษณะของ reasoning animal อย่างบุคคลทั่วๆ ไป ผมก็น่าจะหาเหตุผลมากล่าวอ้างได้สารพัด สารเพเกี่ยวกับอาการขาดช่วงอย่างยาวนานของบทความที่ตัวเองมักจะต้องเขียนออกมาเป็นประจำ แต่ผมอยากที่จะเป็น “สัตว์ที่มีเหตุผล” มากกว่าการเป็น “สัตว์ที่มีข้ออ้าง” เหมือนอย่างที่มีชีวิตใน species เดียวกันนี้ เขานิยมปฏิบัติกัน ดังนั้นผมจึงไม่มีเหตุผลใดๆ มากล่าวอ้างนอกจากคำสารภาพสั้นๆ เพียงคำเดียวว่า “มันตัน” เท่านั้นเอง :-)

ก็ไม่ได้แปลว่าผมคิดอะไรไม่ออกหรืออะไร เพียงแต่ว่าความคิดมันเริ่มจะววนอยู่กับเรื่องเดิมๆ ที่เคย “ก่น” เอาไว้ในหลายกาลเทศะพอสมควร เก้าะเลยคิดเอาเองว่าใครที่หงุดหงิดรำคาญเกี่ยวกับเรื่องเหล่านั้น ควรจะไปหาอ่านเอาจากเอกสารเก่าๆ ที่ผมเล่าเอาไว้แล้ว ผมก็จะไม่ต้องเขียนอะไรหยาบๆ ออกมาให้กระเทือนความบันเทิงกันอยู่เรื่อยๆ ... เป็นคำอธิบายที่สมควรแก่ความซี้เกียจของตัวเองเป็นอย่างยิ่งจริงๆ ... ว่างั้นมั๊ย ??

หลังจากจบเอกสารชุด ZHUQiDOX II ที่ผมนำเสนอทฤษฎี “จักรวาลคู่ขนานทางความคิด” ไปแล้วนั้น ผมรู้สึก ว่าตัวเองมีอาการ “มีนชา” ต่อความคิดที่ “น่าจะ” แปลกใหม่ของใครต่อใครหลายๆ คน ถึงขนาดว่ามองข้ามไปเลยก็มีอยู่บ่อยๆ ... ซึ่งผมเรียกอาการตายด้านทางปัญญาที่น่าเป็นอาการ “ติดกับดักทางความคิดของตัวเอง” และเชื่อว่าเป็นอาการที่ล่อแหลมต่อความโง่ทึบทางสมองของตัวเองในระยะยาว ... อันตรายกว่า “กามตายด้าน” เยอะมากนะครับอาการอย่างนี้

อาการแทรกซ้อนของโรค “ติดกับดักทางความคิดของตัวเอง” นั่นก็คือ มีอาการโรสโอหัง, มีอาการดูหมิ่นดูแคลนสติปัญญาของผู้อื่น, มีอาการหลงเหิงได้ใจในสิ่งที่ไม่พึงจะได้, มีอาการสำคัญผิดแบบเกินความเป็นจริงเกี่ยวกับระดับความสามารถของตัวเอง, มีอาการโลกทัศน์ตีบตันและไร้สมรรถภาพทางการรับรู้, หนักๆ เข้าก็จะเป็นกลายเป็นพันธุจาก reasonable animal ไปเป็น reasoning animal โดยสมบูรณ์ คือหมดความสามารถทางการรับรู้อย่างมีเหตุมีผล เพราะมันแต่ไปเสริมสร้างความสามารถในการหาข้ออ้างมาสนับสนุนความคิดตัวเองเท่านั้น ... เป็นอาการคล้ายๆ กับใครบางคนแถวๆ ทำเนียบรัฐบาลไทยในปี 2001-2006 นั้นเลย :-D

นี่ไม่ใช่การ “ก๊าดตามกระแส” เพราะผมซึ่งชี้หน้าเจ้าหัวทรงเรขาคณิตนั้นมานานแล้ว พร้อมๆ กับซึ่ง “วิธีคิด” ของผู้คนในสังคมที่ไม่รู้จักแยกแยะระหว่าง “คนโกง” กับ “คนเก่ง” หรือ “คนฉลาด” กับ “คนเจ้าเล่ห์” โดยมักจะเหมามาๆ เอาว่ามันเป็นอุปลักษณะแบบเดียวกัน ทั้งๆ ที่มันควรจะอยู่คนละขั้วกันเหมือน “สวรรค์” กับ “อเวจี” ยิ่งงี้ยังงั้นเลยที่เดียว ... ซ้ำร้ายไปกว่านั้นก็ยิ่งเกิดปรากฏการณ์ “เดรัจฉานสองตัวอยู่กรูมเดียวกันไม่ได้” ให้มันนำหงุดหงิดใจหนักเข้าไปอีก มีการสร้างมวลชนที่ไม่รู้โอโหน่ขึ้นมาก่อสถานการณ์เพื่อเปิดเบี่ยนพื้นที่และเวลาของการติดตามข่าวสารที่น่าจะเป็นประโยชน์กับชีวิตและทรัพย์สินของบ้านเมือง โดยการข่มขืนให้ผู้คนทั้งประเทศต้องมาคอยติดตามข่าวความที่เต็มไปด้วยคาสบดที่ไร้สติของ “ก๊วยหัวกลม” กับ “สฤนหัวเหลี่ยม” ราวกับว่าบ้านนี้เมืองนี้มีแต่เจ้าเดรัจฉานน้อย 2 ตัวนี้เท่านั้นที่น่าสนใจ !!!!??? ... หรือจะมีใครคิดว่าทั้ง 2 เดรัจฉานน้อยนั้นมิใช่คุณลักษณะของความเป็น “ผู้นำ” ที่เพียบพร้อมสมบูรณ์แล้วจริงๆ ???!

โอ ... เห็นอาการของโรค “ติดกับดักทางความคิดของตัวเอง” ที่กำเริบขึ้นในตัวผมรึยังละ? ขนาดที่ 2 X-Men ที่ชาวประชาทยกย่องว่าเป็น hero นั้นผมยังเห็นเป็นเพียง “สวะทางปัญญา” ไปซะฉิบ ... มันช่างอวดดีจนน่าตกใจจริงๆ ... แล้วก็คงจะเป็นเพราะเหตุผลนี้ละมัง ที่ผมคิดว่า น่าจะถึงเวลาที่ต้องทบทวนกระบวนคิดหลายๆ อย่างของตัวเองทั้งหมดอีกครั้ง อันเป็นที่มาของการตั้งชื่อตอนให้กับ episode III นี้ว่า **THINKING PUNCH**

ไม่ได้ตั้งใจให้มีความหมายไปทาง “ชกต๋อย” หรือทศรับ แต่ผมอยากใช้คำว่า punch ที่หมายถึง “เกาเหล่าผลไม้” อันเป็นเครื่องตีประเทหน้าผลไม้รวมอะไรในทำนองนั้นมากกว่า เพราะนอกจากจะอร่อยแบบแปลกๆ แล้ว มันก็

เป็นเครื่องดื่มที่มีสีส้มสวยงามซะเป็นส่วนใหญ่ ... ซึ่งหากจะเปรียบกับทฤษฎี “จักรวาลคู่ขนานทางความคิด” ผมก็ยิ่งรู้สึกว่ Thinking Punch ดูจะมีสีส้มและความน่ารักมากกว่าคำว่า Blue Ocean Strategy ที่นักวิชาการไทยบางคนลอกคำพูดฝรั่งมาโดยไม่ให้ credit เจ้าของคำเลยด้วยซ้ำ

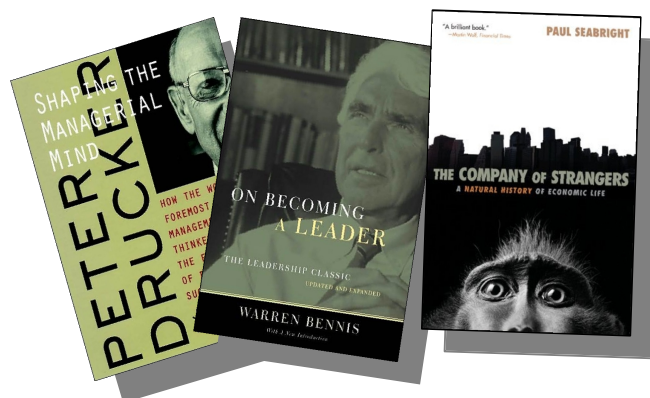
เอาล่ะ ... ที่ผมเปิดฉากด้วยการหยามเหยียดท่านผู้นำจอมปลอมทั้ง 2 ทรงบาลไปแล้วนั้น เพราะจุดเริ่มต้นของเอกสารชุดนี้มาจากผลของการอ่านหนังสือเรื่อง On Becoming A Leader ของ Warren Bennis ซึ่งได้รับการยกย่องในแวดวงวิชาการว่าเป็นหนึ่งในผู้สันทัดกรณีเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นำ แต่ที่จู่ๆ ก็นึกจะไปหยิบหนังสือเล่มดังกล่าวมาอ่านเล่นทั้งๆ ที่ซื้อมาเก็บไว้เป็นแรมปีแล้วนั้น ก็เพราะเกิดไปถูกสะกิดอารมณ์จากการสัมมนา กลุ่มย่อยของ Asia Books เนื่องในโอกาสคล้ายการไว้อาลัยแด่ Peter F. Drucker ท่านผู้เฒ่านักคิดนักเขียนแห่งแวดวงวิชาการบริหารธุรกิจยุคใหม่ที่ล่วงลับไปเมื่อปลายๆ ปี 2005 นั้นเอง

จากหนังสือของ Warren Bennis แล้วก็มาอ่านประวัติของ Peter F. Drucker จากนั้นเลยเกิดไปอ่านหนังสือ “พุทธธรรม” ของท่านธรรมปิฎก (สมณศักดิ์ตามที่ปรากฏบนปกหนังสือเล่มดังกล่าว) แล้ววกกลับมาลงเอยด้วยเรื่อง Company of Strangers ซึ่งบังเอิญมีแนวคิดคล้ายๆ กับ The Wisdom of Crowds อันเป็นปฐมบทของ ZHUQIDOX episode I ... วนเป็นงูกินหางเลี้ยวละครับครวนี้ :-) แต่แล้วมาสะบัดน้ำลายไปโดน 2 X-Men ได้ ยิ่งงั้นผมก็ยังงงงงอยู่เหน็ดเหนื่อยเหมือนกัน :-P

ผมเองก็ยังมีงงๆ อยู่ว่า ควรจะเล่าเล่มไหนก่อนเล่มไหนหลัง หรือว่าควรจะเล่ามันทั้งหมดนั้นพร้อมๆ กัน ?? ... เพราะถึงแม้ว่าจะมีความต่อเนื่องทางอารมณ์ของตัวเอง ในขณะที่ไล่เรียงไปที่เล่มตามที่ว่านั้นก็ตาม แต่ก็ไม่ใช่ ว่ารอยต่อระหว่างแต่ละเล่มจะสามารถพบเห็นได้อย่างเด่นชัดนัก ... จริงๆ แล้วมันไหลเลื่อนจากเรื่องหนึ่งไปสู่อีกเรื่องหนึ่งเหมือนเป็นสิ่งเหลวๆ ไหลๆ ซะมากกว่า ... ทั้งเหลวทั้งไหลจนทำให้ผมนึกถึง “เกาหลาผลไม้” ที่เรียกว่า punch นั้นแหละครับ :-)

ผมยังคงไม่รับประกันความสุภาพเหมือนกับเอกสารฉบับเดิมๆ ของตัวเอง เพราะผมเขียนจากความอยากเขียน เป็นปัจจัยหลัก คนที่อ่านก็เพราะเขาเองอยากที่จะอ่าน ไม่ใช่เพราะผมอยากให้เขาอ่าน มันเป็นเรื่องที่ขู่เชิญบังคับหรือข่มขืนกันไม่ได้ จะมีใครเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ผมเองก็ไม่เคยคิดอยากที่จะรับรู้ เพราะผมอาศัยการเขียนเอกสารเป็นวิถีในการจัดระเบียบกระบวนการคิดของตัวเอง ผมเพียงแต่ต้องการที่จะเรียงร้อยให้มันเป็นถ้อยความที่ต่อเนื่อง เพื่อเรียนรู้จักกับตัวของผมเอง ... แต่ถ้าบังเอิญว่ามันจะเป็นประโยชน์กับใครคนอื่นอยู่บ้าง ... ก็ให้ถือซะว่าเป็น “ความถูกต้องโดยสุจริต” ก็แล้วกัน เพราะผมเขียนด้วยความมั่นใจในอารมณ์ของผมโดยไม่ได้คาดคำนึงถึงเรื่องอื่นใดเลยจริงๆ ... ไม่ว่าคนที่อ่านจะชอบหรือไม่ชอบก็ตาม ล้วนแล้วแต่ไม่ได้อยู่ในความตั้งใจของผมทั้งสิ้น ... เพราะการที่มีคนชอบก็เพราะมันบังเอิญไปตรงกับเรื่องที่เขาเชื่อและเข้าใจ ส่วนการที่มีคนไม่ชอบก็เพราะว่าเราคิดกันคนละแง่คนละง่าม หรือต่างจริตสันดานกันจนรับไม่ไหว ... เพราะฉะนั้นการจะพลิกหน้ากระดาษต่อไปของคนที่กำลังจะอ่านเอกสารฉบับนี้ ย่อมไม่ใช่การตัดสินใจใดๆ ของผมอย่างแน่นอน ...

Mr. Z.,
กรุงเทพฯ 16.02.2006, 15:48

Liberal Arts

ผมคิดว่าเรื่องราวทั้งหมดน่าจะเริ่มต้นจากคำๆ นี้ ... **liberal arts** ... ซึ่งน่าจะเป็นคำที่ถูกกล่าวถึงบ่อยมากในหนังสือ On Becoming A Leader ของ Warren Bennis แล้วแหล่งข้อมูลที่ผมชอบเล่นสนุกกับมันที่สุดก็คือ dictionary ที่ตัวเองสะสมเอาไว้หลายสำนักและหลายเวอร์ชันด้วยกัน

liberal arts *pl.n.* **1.** Academic disciplines, such as languages, literature, history, philosophy, mathematics, and science, that provide information of general cultural concern. **2.** The disciplines comprising the trivium and quadrivium. [ME, transl. of Med.Lat. *artēs liberālēs*, the trivium and quadrivium : Lat. *artēs*, pl. of *ars*, subject of study + *liberālēs*, pl. of *liberālis*, proper to free persons.]

โดยที่จริงๆ แล้ว liberal arts ถูกแปลเป็นภาษาไทยว่า “ศิลปศาสตร์” ซึ่งผมก็ไม่เคยรู้มาก่อนว่าเขาเรียนอะไรกันในสาขาวิชานี้ ทั้งๆ ที่มักจะเห็นชื่อของมันอยู่บ่อยๆ :-)... เอาเป็นว่ารู้เป็นเลาๆ ก็คราวนี้เอง แต่ผมยังไม่หมดสนุกกับ dictionary ของผมอยู่ดี เพราะผมเกิดนึกอยากจะอ่านคำแปลของคำว่า liberal, disciplines, trivium กับ quadrivium ขึ้นมาซะอย่างนั้นเอง ...

liberal (lib'ər-əl, lib'rəl) *adj.* **1a.** Not limited to or by traditional, orthodox, or authoritarian attitudes or dogmas; free from bigotry. **b.** Favoring proposals for reform, open to new ideas for progress, and tolerant of the ideas and behavior of others; broadminded. **c.** Of, relating to, or characteristic of liberalism. **d. Liberal** Of, being, or characteristic of a political party founded on or associated with principles of social and political liberalism, esp in Great Britain and Canada. **2a.** Tending to give freely; generous. **b.** Generous in amount; ample. **3.** Not strict or literal; loose or approximate: *a liberal translation*. **4.** Of, relating to, or based on the traditional arts and sciences of a college or university curriculum. **5a. Archaic** Permissible or appropriate for a person of free birth; befitting a lady or gentleman. **b. Obsolete** Morally unrestrained; licentious. *n.* **1.** A person with liberal ideas or opinions. **2. Liberal** A member of a Liberal political party. [ME, generous < OFr. < Lat. *liberālis* < *liber*, free.]

discipline (dīs'ə-plīn) *n.* **1.** Training expected to produce a specific character or pattern of behavior, esp. training that produce moral or mental improvement. **2.** Controlled behavior resulting from disciplinary training; self-control. **3a.** Control obtained by enforcing compliance or order. **b.** A systematic method to obtain obedience. **c.** Order based on submission to authority. **4.** Punishment to correct or train. **5.** A set of rules or methods, as those regulating the practice of a church or monastic order. **6.** A branch of knowledge or teaching. *tr.v.* **-plined, -plining, -plines** **1.** To train by instruction and practice, esp. to teach self-control to. **2.** To teach to accept authority. **3.** To punish to gain control or enforce obedience. **4.** To impose order on. [ME < OFr. *descepline* < Lat. *disciplīna* < *discipulus*, pupil.] -- **disciplinal** (-plə-nəl) *adj.* -- **discipliner** *n.*

trivium (trīv'ē-əm) *n., pl. -ia* (-ē-ə) The lower division of the seven liberal arts in mediaval schools, consisting of grammar, logic, and rhetoric. [Med.Lat. < Lat., crossroads : *tri-*, tri- + *via*, road]

quadrivium (kwɔ̄-drīv'ē-əm) *n., pl. -ia* (-ē-ə) The higher division of the seven liberal arts in the Middle Ages, composed of geometry, astronomy, arithmetic, and music. [LLat. < Lat., place where four roads meet : *quadri-*, quadri- + *via*, road]

ก็เป็นอันว่า liberal arts ในอดีตนั้นจะประกอบไปด้วย 7 สาขาวิชาคือ ไวยากรณ์, ตรรกศาสตร์, และอักษรศาสตร์ (เรียกว่า trivium) กับ ภูมิศาสตร์, ดาราศาสตร์, เลขคณิต และดนตรี (เรียกว่า quadrivium) แต่ปัจจุบันจะ

ประกอบด้วยภาษา, วรรณคดี, ประวัติศาสตร์, ปรัชญา, คณิตศาสตร์ รวมไปถึงศาสตร์อื่นๆ ที่เกี่ยวกับสังคมหรือวัฒนธรรมโดยทั่วไป

ส่วนเฉพาะคำว่า *liberal* นั้นก็มีความหมายในลักษณะว่า “เป็นอิสระ” หรือไม่ยึดติดอยู่กับแนวความคิดหรือความเชื่อแบบใดแบบหนึ่งอย่างถอนตัวไม่ขึ้น ซึ่งผมชอบตรงการใช้คำว่า *bigotry* ในส่วนของคำแปล เพราะมันทำให้ผมนึกไปถึงคำว่า *ingot* ที่แปลว่า “แท่งหลอมโลหะ” หรือโลหะที่หลอมขึ้นรูปมาจากแท่ง ส่วน *bigotry* จะแปลว่า “ทัศนคติหรือลักษณะของการคิดที่ยึดติดกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอย่างเหนียวแน่น ไม่ว่าจะเชื่อชาติ, ศาสนา, หรือกลุ่มสังคมหนึ่งๆ โดยมักจะรังเกียจบุคคลกลุ่มอื่นที่มีทัศนคติแตกต่างจากพวกของตน” ... คล้าย *ingot* มากเลยใช่มั้ยล่ะ? ... ซึ่ง *liberal* จะมีความหมายที่ตรงกันข้ามกับทัศนคติที่คับแคบดังกล่าว และมีรากศัพท์เดียวกับคำว่า *liberty* ด้วย

สำหรับคำว่า *discipline* ที่เห็นในคำแปลของคำว่า *liberal arts* นั้นมักจะแปลว่า กฎ, ระเบียบ, ระบบ, หรือสาขาวิชา บางทีก็เลยแปลว่าการฝึกสอนได้ด้วย ซึ่งถ้าจะให้ผมแปลเป็นคำเดียวโดดๆ ผมก็ขอแปลว่า “หลักการ” หรือ “หลักวิชาการ” ... คิดว่าน่าจะพอล้อมแล้มไปกันได้กับความหมายที่แปลไว้ใน *dictionary* ข้างต้น :-)

เอาล่ะ ... อย่างที่บอกว่าเรื่องทั้งหมดน่าจะเริ่มต้นจากคำๆ เดียวนี้เอง ... **liberal arts** ... ซึ่ง Warren Bennis แนะนำว่า “ผู้นำ” สมควรที่จะต้องมีความรู้ใน *liberal arts* ควบคู่ไปกับการมีความเข้าใจในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการงานของตนเอง ไม่ใช่เอาแต่ทำตัวเป็น *technician* หรือ *technocrat* ที่ตายซากในด้านของความเป็นมนุษย์ เพราะ “ผู้นำ” ที่แท้จริงจะต้องสามารถ “ชี้หน้า” มนุษย์ด้วยกัน ซึ่งสมควรที่จะต้อง “ชี้หน้าอย่างมนุษย์” ด้วย ... จริงๆ แล้วหนังสือเรื่อง *On Becoming A Leader* ของ Warren Bennis ได้รับการยกย่องว่าเป็นหนังสือ *classic* ที่เขียนเกี่ยวกับ “การเป็นผู้นำ” ไม่ว่าจะในระดับองค์กร, ระดับชุมชน, หรือระดับประเทศ ซึ่งเขาเขียนเอาไว้ตั้งแต่เมื่อทศวรรษที่ 1980s แล้ว เนื้อหาข้างในมีเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยที่น่าสนใจหลายเรื่อง แต่เหตุผลที่ผมเก็บตองมันเอาไว้ตั้งหลายปีนั้นก็ย่อมมาจากคำๆ เดิมนี้อีกเหมือนกัน ... **liberal arts** ... เพราะมันทำให้ผมใช้เวลาอีกหลายปีไปกับการอ่านหนังสือเล่มอื่นๆ อย่างไม่จำกัดแหวดวง ไม่ว่าจะหนังสือจิตวิทยา, ประวัติศาสตร์, ปรัชญา, ศาสนาและสารพัดคัมภีร์เท่าที่จะหาได้ ไม่เว้นแม้แต่หนังสือลามกด้วยซ้ำไป :-)

จะว่าไปแล้ว คำๆ นี้ก็ไปเกี่ยวข้องกับท่านผู้เฒ่า Peter F. Drucker ด้วยเหมือนกัน เพราะท่านผู้เฒ่าก็มักจะแนะนำให้ศึกษาในลักษณะอย่างเดียวกันนี้ด้วย รวมทั้งประวัติความเป็นมาของท่านผู้เฒ่าเองก็เกี่ยวข้องกับ *liberal arts* มากกว่าที่จะมาจากสายตรงทางการบริหาร เพราะ *managerial science* เป็นศาสตร์ที่ท่านบัญญัติขึ้นมาในภายหลัง และดูเหมือนว่า Peter F. Drucker จะเป็นบุคคลแรกที่ใช้คำว่า *management* ในความหมายที่พวกเราคุ้นเคยกันอยู่ในปัจจุบันนี้ด้วย ... แล้วในหนังสือ “*บรรณประวัติ*” ของ Peter F. Drucker เรื่อง *Shaping The Managerial Mind* ของ John E. Flaherty (ไม่ใช่หนังสือชีวประวัติ แต่เป็นหนังสือที่เล่าย้อนรอยเหตุการณ์ในช่วงชีวิตของ Peter F. Drucker ตามปฏิทินเวลาของการแต่งหนังสือแต่ละเล่มของท่านผู้เฒ่า) ก็มีการใช้คำๆ หนึ่งในการบรรยายคุณลักษณะของท่านผู้เฒ่าว่า *multi-disciplines* ซึ่งถ้าจะแปลเป็นไทยจริงๆ ก็น่าจะมีความหมายคล้ายๆ กับคำว่า “พหุสูต” นั่นเอง

หลังจากที่ผมตระเวนอ่านตำราบ้าๆ บอๆ ของผมมาหลายปี ก่อนที่จะย้อนกลับมาอ่านหนังสือทั้ง 2 เล่มนี้อีกครั้ง ผมก็เลยเข้าใจว่า *synonyms* ของคำว่า *multi-disciplines* น่าจะมีคำว่า *multi-dimensions* อยู่ในนั้นด้วย ซึ่งก็แปลว่า “พหุสูต” กับ “พหุภาวะ” หรือ “พหุมิติ” น่าจะมีความหมายที่ไม่แตกต่างกัน ตามวิธีการ “จับคู่” ข้ามหลักวิชาด้วยทฤษฎี “จักรวาลคู่ขนานทางความคิด” ของผม ... จากนั้นผมก็พาลคิดเลยเถิดต่อไปว่า “พุทธธรรม” ที่แบ่งแยกส่วนประกอบของชีวิตออกเป็นชื่อแปลกๆ ทางบาลีนั้น น่าจะเป็นการพยายามอธิบายกลไกการทำงานของ “จิต” เมื่อประมาณกว่า 2,500 ปีก่อนที่ *Cognitive Science* อันเป็นศาสตร์ที่ศึกษาการทำงานของ “สมอง” จะกลายเป็นสาขาวิชาที่หลายๆ คนสนใจอยู่ในปัจจุบัน ... แล้ว *Shaping The Managerial Mind* ของ John E. Flaherty ก็ต้องรอวันถูกอ่านใหม่อีกครั้ง เพราะผมนี่อยากจะ “ข้ามหัว” เพื่อไปอ่านหนังสือเรื่อง “พุทธธรรม” ซะก่อนแล้ว :-)

ชีวิตคืออะไร? ... ก็ไม่รู้ !!

ใครที่เคยเห็นเนื้อหาในหนังสือ “พุทธธรรม” ของท่านธรรมปิฎกมาก่อน อาจจะเข้าใจว่าผมกำลังล้อเลียนหนังสือของพระสงฆ์องค์เจ้าที่ชาวบ้านเขาให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างสูงท่านนี้ ซึ่งผมก็คงได้แต่บอกไว้ด้วยความเคารพครับว่า ผมก็นับถือในความสามารถและความตั้งใจจริงในการเผยแผ่ธรรมะของท่านเป็นอย่างมากเหมือนกัน ... เพียงแต่ถ้าใครจะลองอ่านหนังสือธรรมะเล่มดังกล่าวอย่างชาวบ้านร้านตลาดจริงๆ หรืออ่านอย่างคนที่ไม่มีพื้นเพความรู้ใดๆ เกี่ยวกับหลักพุทธศาสนาหรือพุทธธรรมมาก่อนเลยละก็ ... 3 พยางค์หลังที่ผมเติมไว้ท้ายชื่อบทนะ รับรองว่าไม่ผิดไปจากนี้มากนักหรอกครับ :-)

แล้วก็ไม่ใช่การลบหลู่ดูแคลนว่าท่านเขียนหนังสือให้อ่านยากหรอกนะ เพราะผมต้องยอมรับกับตัวเองว่าผมไม่คุ้นเคยกับชื่อเรียกทางบาลีที่อธิบายส่วนประกอบของชีวิตตามที่ท่านเขียนไว้ซักเท่าไร โดยเฉพาะคำบางคำก็ได้ถูกสังคัมไทยใช้ในความหมายที่ผิดเพี้ยนไปจากที่ควรจะเป็นมานานมากแล้ว ... แล้วการที่ผมยอมรับว่าไม่รู้ก็เป็นเรื่องที่ต้อง เพราะถ้าเป็นเรื่องที่ผมรู้มาก่อนแล้วนั้น ผมเองก็ไม่ว่าจะเสียเวลาไปค้นหาอ่านอีกทำไม ... ถูกมั๊ย?

เอ้า ... มาดูชีวิตว่าพระท่านเขียนอธิบายไว้อย่างไร ...

ส่วนประกอบห้าอย่างของชีวิต

ตัวสภาวะ

พุทธธรรมมองเห็นสิ่งทั้งหลายในรูปของส่วนประกอบต่างๆ ที่มาประชุมกันเข้า ตัวตนแท้ๆ ของสิ่งทั้งหลายไม่มีเมื่อแยกส่วนต่างๆ ที่มาประกอบกันเข้านั้นออกไปให้หมด ก็จะไม่พบตัวตนของสิ่งนั้นเหลืออยู่ ตัวอย่างง่ายๆ ที่ยกขึ้นอ้างอิงกันบ่อยๆ คือ “รถ” เมื่อนำส่วนประกอบต่างๆ มาประกอบเข้าด้วยกันตามแบบที่กำหนด ก็บัญญัติเรียกกันว่า “รถ” แต่ถ้าแยกส่วนประกอบทั้งหมดออกจากกัน ก็จะหาตัวตนของรถไม่ได้ มีแต่ส่วนประกอบทั้งหลาย ซึ่งมีชื่อเรียกต่างๆ กันจำเพาะแต่ละอย่างอยู่แล้ว คือตัวตนของรถมิได้มีอยู่ต่างหากจากส่วนประกอบเหล่านั้น มีแต่เพียงคำบัญญัติว่า “รถ” สำหรับสภาพที่มารวมตัวกันเข้าของส่วนประกอบเหล่านั้น

แม้แต่ส่วนประกอบแต่ละอย่างๆ นั้นเอง ก็ปรากฏขึ้นโดยการรวมกันเข้าของส่วนประกอบย่อยๆ ต่อๆ ไป อีกและหาตัวตนที่แท้ไม่พบเช่นเดียวกัน เมื่อจะพูดว่าสิ่งทั้งหลายมีอยู่ ก็ต้องเข้าใจในความหมายว่า มีอยู่ในภาวะของส่วนประกอบต่างๆ ที่มาประชุมเข้าด้วยกัน

เมื่อมองเห็นสภาพของสิ่งทั้งหลายในรูปของการประชุมส่วนประกอบเช่นนี้ พุทธธรรมจึงต้องแสดงต่อไปว่า ส่วนประกอบต่างๆ เหล่านั้นเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง อย่างน้อยก็พอเป็นตัวอย่าง และโดยที่พุทธธรรมมีความเกี่ยวข้องเป็นพิเศษกับเรื่องชีวิต โดยเฉพาะในด้านจิตใจ การแสดงส่วนประกอบต่างๆ จึงต้องครอบคลุมทั้งวัตถุและจิตใจ หรือทั้งรูปธรรมและนามธรรม และแยกแยะเป็นพิเศษในด้านจิตใจ

การแสดงส่วนประกอบต่างๆ นั้น ย่อมทำได้หลายแบบ ¹ สุดแต่วัตถุประสงค์จำเพาะของการแสดงแบบนั้นๆ แต่ในที่นี้ จะแสดงแบบชั้น ๕ ซึ่งเป็นแบบที่นิยมในพระสูตร

1. แบ่งอย่างกว้างๆ ว่า นามและรูป หรือนามธรรม กับรูปธรรม; แต่ตามแนวภิกขุธรรมนิยมแบ่งเป็น ๓ คือ **จิต เจตสิก และรูป** ถ้าเทียบกับชั้น ๕ ที่จะแสดงต่อไป **จิต** = วิญญาณชั้น ๖, **เจตสิก** = เวทนาชั้น ๖, **สัญญาชั้น ๖ และสังขารชั้น ๖**, **รูป** = รูปชั้น ๖

โดยวิธีแบ่งแบบ **ชั้น ๕ (the Five Aggregates)** พุทธธรรมแยกแยะชีวิตพร้อมทั้งองค์กายพหุทั้งหมด ที่บัญญัติเรียกว่า “สัตว์” “บุคคล” ฯลฯ ออกเป็นส่วนประกอบต่างๆ ๕ ประเภท หรือ ๕ หมวด เรียกทางธรรมว่า **เบญจขันธ์** คือ

๑. **รูป** ² (Corporeality) ได้แก่ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด ร่างกายและพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกาย หรือ สสารและพลังงานฝ่ายวัตถุ พร้อมทั้งคุณสมบัติ และพฤติกรรมต่างๆ ของสสารและพลังงานเหล่านั้น

2. ตามแนวภิกขุธรรมแบ่งรูปเป็น ๒๘ อย่าง คือ

- ๑) มหาภูตรูป ๔ (เรียกรวมกันว่า ธาตุ ๔) คือ **ปฐวีธาตุ** (สภาพที่แผ่ไปหรือกินเนื้อที่) **อาโปธาตุ** (สภาพที่ดูดซึม) **เตโชธาตุ** (สภาพที่แผ่ความร้อน) **วาโยธาตุ** (สภาพที่สั้นไหว)
- ๒) **อุบาทหารูป** (รูปอาศัยหรือรูปที่สืบเนื่องมาจากมหาภูตรูป) มี ๒๔ คือประสาททั้ง ๕ (จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา และกาย) อารมณ ๔ (รูป เสียง กลิ่น รส; โภภุญัพพะไม่นับเพราะตรงกันกับ ปฐวี เตโช และวาโย) ความเป็นหญิง (อิตถินทรีย์) ความเป็นชาย (ปุริสินทรีย์) ที่ตั้งของจิต (หทัยวัตถุ) การแสดงให้รู้ความหมายด้วยกาย (กายวิญญูติ) การแสดงความหมายให้รู้ด้วยวาจา (วจีวิญญูติ) ชีวิตินทรีย์ ช่องว่าง (อากาศ) ความเบาของรูป (รูปสุส ลหุตา) ความอ่อนหยุ่นของรูป (รูปสุส มุทุตา) ภาวะที่ควรแก่การงานของรูป (รูปสุส กมมณฺญูตา) ความเจริญหรือขยายตัวของรูป (รูปสุส อุปจย) การสืบต่อของรูป (รูปสุส สนตติ) ความเสื่อมตัว (ชรา) ความสลายตัว (อนิจจตา) และอาหาร (หมายถึงโอชา); พึงสังเกตว่า คำว่า “หทัยวัตถุ” ซึ่งแปลกันว่าหัวใจ และถือว่าเป็นที่ทำงานของจิต นั้น เป็นมัตติในคัมภีร์รุ่นหลัง ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก

๒. **เวทนา**³ (Feeling หรือ Sensation) ได้แก่ความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ ซึ่งเกิดจากผัสสะทางประสาททั้ง ๕ และทางใจ

- 3. **เวทนา** แบ่งเป็น ๓ คือ **สุข** (ทางกายหรือทางใจก็ตาม) **ทุกข์** (ทางกายหรือทางใจก็ตาม) **อทุกขมสุข** (ไม่ทุกข์ไม่สุข คือ เฉยๆ บางทีเรียกว่า อุเบกขา); อีกอย่างหนึ่งแบ่งเป็น ๕ คือ **สุข** (ทางกาย) **ทุกข์** (ทางกาย) **โสมนัส** (ดีใจ) **โทมนัส** (เสียใจ) **อุเบกขา** (เฉยๆ); แบ่งตามทางที่เกิดเป็น ๖ คือ ทางจักขุ ทางโสต ทางฆานะ ทางชิวหา ทางกาย และทางมโน

๓. **สัญญา**⁴ (Perception) ได้แก่ความกำหนดได้ หรือหมายรู้ คือกำหนดรู้อาการเครื่องหมายลักษณะต่างๆ อันเป็นเหตุให้จำอารมณ์⁵ (object) นั้นๆ ได้

- 4. **สัญญา** แบ่งเป็น ๖ ตามทางแห่งการรับรู้ คือ ทางจักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กาย และมโน
- 5. คำว่า “**อารมณ์**” ในบทความนี้ ทุกแห่งใช้ในความหมายของพุทธธรรมเท่านั้น คือหมายถึงสิ่งซึ่งจิตรับรู้หรือสิ่งที่ถูกรับรู้ โดยอาศัยทวารทั้ง ๖ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โภภุญัพพะ และธรรมารมณ (ความนึกคิดต่างๆ) ไม่มีความหมายอย่างอื่นที่เข้าใจกันทั่วไปในภาษาไทย

๔. **สังขาร**⁶ (Mental Formations หรือ Volitional Activities) ได้แก่องค์ประกอบหรือคุณสมบัติต่างๆ ของจิตที่ปรุงแต่งจิตให้ดีหรือชั่ว หรือเป็นกลางๆ โดยมีเจตนาเป็นตัวนำ พูดย่างๆ ว่า ความนึกคิดชั่วต่างๆ เช่น ศรัทธา สติ หิริ โอตตปปะ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา⁷ ปัญญา โมหะ โทสะ โลภะ มานะ ทิฏฐิ อีสสา มัจฉริยะ เป็นต้น

- 6. ตามหลักอภิธรรม แบ่ง**เจตสิก**เป็น ๕๒ อย่าง ถ้าเทียบกับการแบ่งแบบชั้น ๕ เจตสิกได้แก่ เวทนา สัญญา และสังขารทั้งหมด คือในจำนวนเจตสิก ๕๒ นั้น เป็นเวทนา ๑ เป็นสัญญา ๑ ที่เหลืออีก ๕๐ อย่าง เป็นสังขารทั้งสิ้น สังขารชั้นจึงเท่ากับเจตสิก ๕๐ อย่าง ซึ่งแยกย่อยได้ดังนี้
 - ๑) **อัญญาสมานาเจตสิก** (เจตสิกที่เข้าได้ทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว) ๑๑ (นับครบมี ๑๓ เพราะเวทนาและสัญญาเป็นเจตสิกหมวดนี้ แต่ไม่เป็นสังขาร จึงตัดออกไป) คือ
 - (๑) ภัพพิชิตสาธารณเจตสิก (เจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง) ๕ คือ ผัสสะ เจตนา เอกัคคตา (สมาธิ) ชีวิตินทรีย์ มนสิการ (จำนวนเดิมมี ๗ ทั้งเวทนา กับสัญญา)
 - (๒) ปกิณณเจตสิก (เกิดกับจิตได้ทั่วๆ ไป ทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว แต่ไม่ตายตัว) ๖ คือ วิตก วิจารณ์ อธิโมกข์ (ความปักใจ) วิริยะ ปิณีต ฉันทะ
 - ๒) **อกุศลเจตสิก** (เจตสิกที่เป็นอกุศล) ๑๔ คือ
 - (๑) อกุศลสาธารณเจตสิก (เกิดกับจิตที่เป็นอกุศลทุกดวง) ๔ คือ โมหะ อหิริจะ อนอตตปปะ และ อุทธัจจะ
 - (๒) ปกิณณอกุศลเจตสิก (เกิดกับจิตที่เป็นอกุศลแต่ไม่ตายตัวทุกครั้ง) ๑๐ คือ โลภะ ทิฏฐิ มานะ โทสะ อีสสา มัจฉริยะ กุกุจจะ ถีนะ มัทธะ และวิจิกจณา
 - ๓) **โสภณเจตสิก** (เจตสิกดีงาม คือเกิดกับจิตที่เป็นกุศลและอัพยากฤต) มี ๒๕ คือ
 - (๑) โสภณสาธารณเจตสิก (เกิดกับจิตดีงามทุกดวง) ๑๔ คือ ศรัทธา สติ หิริ โอตตปปะ อโลภะ อโทสะ (=เมตตา) ตัตตรัมขณัตตา (บางทีเรียกอุเบกขา) กายปัสสัทธิ (ความสงบแห่งนามกายคือกองเจตสิก) จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุทุตา จิตตมุทุตา กายกัมมัณฺญูตา จิตตกัมมัณฺญูตา กายปาคุณฺญูตา (ความคล่องแคล่วแห่งนามกายคือกองเจตสิก) จิตตปาคุณฺญูตา กายชุกตา (ความซื่อตรงแห่งนามกายคือกองเจตสิก) จิตตชุกตา
 - (๒) ปกิณณโสภณเจตสิก (เกิดกับจิตฝ่ายดีงาม แต่ไม่ตายตัวทุกครั้ง) ๖ คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ (รวมเรียกรวมดีเจตสิก ๓) กรุณา มุทิตา (เรียกรวมกันว่า อัปปมัญญาเจตสิก ๒) และปัญญา
- 7. **อุเบกขา** เป็นธรรมล้ำค่าอย่างยิ่งข้อหนึ่ง และมักมีผู้เข้าใจความหมายสับสนผิดพลาดอยู่เสมอ จึงควรศึกษาให้เข้าใจชัด อย่างน้อยต้องสามารถแยกอุเบกขาในหมวดสังขาร ซึ่งตรงกับตัตตรัมขณัตตา ออกจากอุเบกขาในหมวดเวทนา ซึ่งตรงกับอทุกขมสุข อันเป็นความรู้สึกเฉยๆ ได้ แต่เรื่องนี้จะได้กล่าวถึงเป็นพิเศษต่อไป

๕. **วิญญาน**⁸ (Consciousness) ได้แก่ความรู้แจ้งอารมณ์ทางประสาททั้ง ๕ และทางใจ คือ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การรู้สัมผัสทางกาย และการรู้อารมณ์ทางใจ

8. **วิญญาณ** แบ่งตามทางที่เกิดเป็น ๖ คือ จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ และมโนวิญญาณ ; ตามแนวอภิธรรม เรียกวิญญาณชั้นนี้ทั้งหมดว่า “จิต” และจำแนกจิตออกไปเป็น ๘๙ หรือ ๑๒๑ คือ
 - ก. จำแนกตามภูมิ หรือระดับของจิต เป็นกามาวจรจิต ๕๙ รูปาวจรจิต ๑๕ อรูปาวจรจิต ๑๒ โลกุตตรจิต ๘ (แยกพิสดารเป็น ๔๐)
 - ข. จำแนกโดยคุณสมบัติเป็น อกุศลจิต ๑๒ กุศลจิต ๒๑ (พิสดารเป็น ๓๗) วิบากจิต ๓๖ (พิสดารเป็น ๕๒) กิริยาจิต ๒๐ ในที่นี้จะไม่แสดงรายละเอียดชื่อของจิตแต่ละอย่างๆ เพราะเกินจำเป็น และจะทำให้พื้นผิว

... ..

แม้ว่าชีวิตจะประกอบด้วยชั้น ๕ ซึ่งแบ่งย่อยออกไปเป็นหน่วยย่อยต่างๆ มากมาย แต่ในทางปฏิบัติ คือ ในการดำเนินชีวิตทั่วไป มนุษย์ไม่ได้เกี่ยวข้องกับส่วนประกอบเหล่านั้นโดยทั่วถึงแต่อย่างใด

ส่วนประกอบหลายอย่างมีอยู่และทำหน้าที่ของมันไปโดยที่มนุษย์ไม่รู้จัก หรือแม้รู้จัก ก็แทบไม่ได้นึกถึงเลย เช่นในด้านรูปธรรม อวัยวะภายในร่างกายหลายอย่าง ทำหน้าที่ของมันอยู่ โดยมนุษย์ผู้เป็นเจ้าของไม่รู้ และไม่ได้ใส่ใจที่จะรู้ จนบางครั้งว่ามันเกิดความรู้สึกหรือทำหน้าที่บกพร่องขึ้น มนุษย์จึงจะหันมาสนใจ แม้องค์ประกอบต่างๆ ในกระบวนการฝ่ายจิตก็เป็นเช่นเดียวกัน

... ..

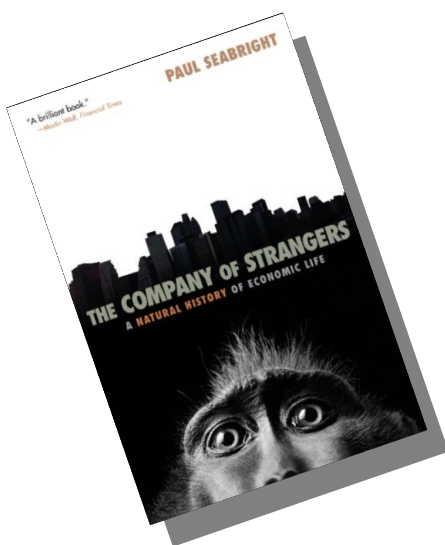
คัดจากหนังสือ “พุทธธรรม (ฉบับเดิม)” ของพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑๑ โดยสำนักพิมพ์ดวงแก้ว หน้า ๑๕ - ๒๒ และหน้าที่ ๒๖

แล้วผมก็อ่านมาถึงแค่นี้จริงๆ สำหรับหนังสือธรรมะที่หลายคนยกย่องว่าดีเยี่ยมที่สุดของท่านธรรมปิฎก ส่วนที่ผมคัดย่อมาไว้นี้ ได้นำเชิงอรรถของแต่ละหัวข้อมาเรียงต่อกับเนื้อความเดิม แล้วเรียงลำดับของเชิงอรรถใหม่ตามเอกสารฉบับนี้ของผม ซึ่งอาจจะผิดรูปผิดแบบของการจัดทำเอกสารตามหลักวิชาการต่างๆ ไป แต่ก็ก็เป็นลำดับของการอ่านจริงๆ ที่ผมกระทำลงไปในขณะที่อ่านหนังสือเล่มดังกล่าว

ความเพ็ดเพลินของการอ่านมาสะดุดลงตั้งแต่บทที่ 2 ของหนังสือนี้เอง ตรงที่ว่า “... ส่วนประกอบหลายอย่างมีอยู่และทำหน้าที่ของมันไปโดยที่มนุษย์ไม่รู้จัก หรือแม้รู้จัก ก็แทบไม่ได้นึกถึงเลย ...” อันเป็นที่มาของการตั้งข้อบทยของผมว่า ... “ชีวิตคืออะไร? ... ก็ไม่รู้!!” ... เพราะการที่เราจะบอกว่ารู้ในสิ่งที่เราไม่รู้จัก หรือแทบไม่ได้นึกถึงเลยนั้น ผมเองรู้สึกว่าจะทะแม่งๆ กับความรู้สึกของตัวเองอยู่เหมือนกัน :-) ... แต่ผมก็ไม่ได้หยุดอ่านหนังสือดี ๆ เล่มนี้เพราะอารมณ์ของตัวเองที่เกิดรู้สึกขัดแย้งขึ้นมาซะเฉยๆ แต่มันเป็นเพราะคำว่า “ไม่รู้จัก” นั้นแหละ ที่ทำให้ผมคิดถึงหนังสือเล่มหนึ่งที่ชื่อมาเก็บไว้หลายเดือนแล้ว ...

... The Company of Strangers ...

สำหรับคนที่รู้ style ของผมน่าจะเดาออกว่า ผมซื้อหนังสือเล่มนี้เพราะ “แบบปก” กับ “ชื่อหนังสือ” ซึ่งถือเป็นเรื่องที่น่าพิศมัยมาก :-) ... ดังนั้น การที่มันถูกเก็บรักษาไว้แรมปีโดยที่ยังไม่ถูกเปิดอ่านจึงไม่ใช่เรื่องประหลาดอะไรเลย ...

ความจริงแล้วชื่อหนังสือเขาก็บอกไว้อย่างชัดเจนว่ามันจะมีเนื้อหาไปในแนวทางไหน ... แต่ถ้า “... ส่วนประกอบหลายอย่างของชีวิตต่างก็กำลังทำหน้าที่ของมันไปโดยที่มนุษย์ไม่รู้จัก ...” มันจะหมายความว่าเราเป็น “คนแปลกหน้า” ของตัวเองไปด้วยรีเปลา? ... นี่ก็คือคำถามที่ผุดขึ้นมาทันทีจากอาการสะดุดกับคำพูดดังกล่าวในหนังสือ “พุทธธรรม” ... หากหลักคำสอนหลายๆ อย่างทางศาสนา มุ่งเน้นที่จะให้มนุษย์ค้นพบ “ตัวตน” ที่แท้จริงของ “ตัวเอง” ... จนถึงขนาดว่าคนบางคนต้องทุ้มเทแรงกายแรงใจไปทั้งชั่วอายุตน ... เพียงเพื่อจะรู้จักกับ “ตัวเอง” เท่านั้น?? มันคือการตอกย้ำความจริงที่ว่าพวกเราทุกคนล้วนแล้วแต่เป็น “คนแปลกหน้า” ของตัวเอง ... ใช่หรือไม่? ... ถ้างั้น ... “ชีวิตคืออะไร? ... ก็ไม่รู้!!” ... ที่ผมตั้งขึ้นมาเป็นชื่อของบทนี้ก็ไม่ใช่เรื่องล้อเลียนพระสงฆ์องค์เจ้าแล้วละซีนะ :-P

The Strangerself

ในเมื่อเรามีคำว่า myself, yourself, himself, herself, themselves, หรือแม้แต่ itself ผมก็เลยนึกสนุกที่อยากจะมีคำว่า strangerself เอาไว้เล่นอีกคำหนึ่งด้วย :-)

เพราะโดยทฤษฎีของ cognitive science เกี่ยวกับ axons, dendrites และ synapses เมื่อนำมาผนวกเข้ากับคติความเชื่อเกี่ยวกับ “ไตรสิกขา” ที่หมายถึง ศีล สมาธิ และ ปัญญา ซึ่งเน้นในเรื่องของการศึกษาเรียนรู้ และการฝึกฝน ทำให้ผมซักจะเชื่ออย่างที่พระท่านเคยกล่าวไว้ว่า “มนุษย์คือสัตว์ที่สามารถจะฝึกฝนได้ สามารถที่จะรับการถ่ายทอดความรู้และสามารถที่จะเรียนรู้ได้” ... หรือจะให้ชัดกว่านั้นผมก็อยากจะตีความว่า ... “เราสามารถจะเปลี่ยนแปลงตัวเองให้มีความสามารถอะไรบางอย่างได้ หรือมีคติความเชื่อและกระบวนการคิดที่แตกต่างอย่างสิ้นเชิงจาก ‘ตัวตน’ ในปัจจุบันของเราได้ โดยผ่านกระบวนการฝึกฝนและฝึกหัดอย่างบากบั่นและมุ่งมั่น” ... จึงก็เลยแปลว่า “เราอาจจะไม่ได้เป็น ‘ตัวเรา’ หากว่าเราไม่ได้เลือกหรือถูกเลือกให้ดำเนินชีวิตตามวิถีที่เราเป็นอยู่ในปัจจุบันนี้” ก็ได้ ... จัน ... ตกลงว่าเราเป็นใคร? ... ก็ไม่รู้!! ... อูริเปล่า?

ถ้าอย่างนั้น โดยคติความเชื่อที่หลายๆ สำนักปรัชญา หรือคำสอนทางศาสนาที่พร้าพรรณมาให้เหล่าประดาสาวก และสาธุศิษย์ทั้งหลายฝึกฝนฝึกหัด หรือบากบั่นกับกฎเกณฑ์และหลักธรรมคำสอนกองโตๆ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะค้นให้พบ “ตัวตน” หรือเพื่อ “ละตัวตน” ของตัวเองนั้น ... มันไม่กลายเป็นเรื่องเหลวไหลไร้สาระไปซะทั้งหมดหรอกหรือ? ... เราฝึกฝนฝึกหัดเพื่อที่จะเป็นอะไรบางอย่าง หรือเพื่อที่จะไม่เป็นอะไรอีกหลายๆ อย่าง ... นี่คือจุดประสงค์ที่แท้จริงของ “การศึกษา” อย่างนั้นรีเปล่า? ... การศึกษาเพื่อให้อะไรเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างลึกซึ้งจริงๆ จะมีความหมายเท่ากับการศึกษาเพื่อที่จะไม่รู้เรื่องอื่นๆ ทั้งหมดด้วยหรือไม่?!

นี่คือความคิดที่ขัดแย้งกันเองในระหว่างที่ผมอ่านหนังสือเรื่อง The Company of Strangers อย่างผ่านๆ ตา ซึ่งหากเอาคำถามเหล่านี้ไปถามพระ ท่านก็อาจจะตอบว่า “มันไม่ใช่หนทางแห่งการดับทุกข์” เพราะไม่อาจนำไปสู่การปฏิบัติใดๆ นอกจากเป็นการ “เล่นคำ” ให้ออกย่นอววน ทั้งไม่ก่อให้เกิดปัญญาแห่งการรู้แจ้ง ... แต่ผมก็ไม่แน่ใจว่า “ดับทุกข์” นั้นมันจะเป็นไปได้ยังไง ก็ในเมื่อทุกสิ่งเป็น “อนัตตา” เราจะไปหาทุกข์ที่ไหนมาดับ ในเมื่อทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแล้วแต่ไม่มีตัวตน ... แล้วปัญญาแห่งการรู้แจ้งนั้น ตกลงจะให้ “รู้แจ้ง” อะไร ... หือ? ... คือว่า “รู้แจ้ง” นะ เป็น “สกรรมกิริยา” นะ จะมาบอกว่า “รู้แจ้ง” เฉยๆ เนี่ยมันผิดหลักไวยากรณ์นะเออ !!

โดยภาพรวมๆ แล้ว หนังสือเรื่อง The Company of Strangers นั้นมีแนวความคิดหลายอย่างที่คล้ายกันกับ The Wisdom of Crowds ที่มีการพูดถึงคุณประโยชน์ของความหลากหลาย ... แต่ที่ทำให้ผมหงุดหงิดก็ตรงที่มีบางคำพูดในนั้นกระแทกกับความรู้สึกของผมในเรื่องของ “การศึกษา” ... เพราะแทนที่ “การศึกษา” จะถูกมองว่าเป็นเครื่องมือในการยกระดับสติปัญญา หรือสร้างสรรค์สรรพความรู้ใหม่ๆ ให้แก่สังคมมนุษย์ ... กลับมีบางแง่มุมที่สามารถเข้าใจได้ว่า สังคมมนุษย์จำเป็นที่จะต้องสร้างกลไกบางอย่างขึ้นมา เพื่อกำหนดกรอบกระบวนการทัศน์ของสมาชิกในแต่ละท้องถิ่นให้แตกต่างกัน เพื่อธำรงรักษาสภาพ “ความหลากหลายทางนิเวศปัญญา” ของสังคมในภาพรวมทั้งหมดต่อไป ... ในทำนองว่าจำเป็นที่จะต้องมี “คนโง่” ในสัดส่วนที่สมดุลย์กับ “คนฉลาด” เพื่อให้สังคมสามารถพึ่งพาอาศัยกันต่อไปได้อย่างยั่งยืน?! เช่นเดียวกับ “ความหลากหลายทางชีวภาพ” ในระบบนิเวศวิทยา ที่มองว่าโลกอาจจะถึงกาลอวสานหากระบบไม่สามารถรักษาสมดุลย์ของสรรพชีวิตได้อย่างเหมาะสม ... ถ้างั้น ... การที่ทุกคนพยายามเป็น “คนฉลาด” อาจจะเป็นความปรารถนาดีที่มุ่งร้ายต่อสังคมมนุษย์ในภาพรวม ... อย่างนั้นรีเปล่า?

ยิ่งคิดก็ยิ่งหงุดหงิดนะ ... แต่ถ้าทุกคนกลายเป็นสมณเพศกันหมด แล้วใครจะบิณฑบาตรจากใครล่ะที่นี่? สังคมของสงฆ์จะต้องปรับเปลี่ยนระเบียบจารีตอะไรบ้าง หากว่าโลกนี้ไม่มีคฤหัสถ์ที่เข้าไม่ถึงแก่นพุทธธรรมอีกเลย? สังคมพุทธยังจะถือว่ารุ่งเรืองได้หรือไม่ หากพุทธบริษัทขาดหายไปซึ่ง อุบาสก-อุบาสิกา ในเมื่อทุกคนกลายเป็น

เป็นภิกษุ-ภิกษุณี กันไปหมดทั้งโลก? ... จริงอยู่ที่มันเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากมาก กับการที่มนุษย์ทั้งโลกจะคิด และกระทำเรื่องเดียวกัน เหมือนๆ กัน และพร้อมๆ กัน ... แต่ก็อาจจะมีบางคนที่คิดว่ามันมีความเป็นไปได้ แม้ว่าจะเพียงเศษหนึ่งในโคตรล้านก็ตาม ... แล้วพวกเขาก็คิดอย่าง “คนหวังดี” ด้วยการออกแบบกลไกทางสังคม บางอย่างขึ้นมา เพื่อป้องกันมหันตภัยเศษหนึ่งในโคตรล้านนั้น !! ...

วิธีคิดวิถีดารแบบนี้ ทำให้ผมย้อนนึกไปถึงภาพยนตร์เรื่อง *The Matrix* ที่ชนชาว Linux ภูมิใจภูมิใจกันนักหนา กับ special effect จากโลกของ Open Source Software แล้วก็ย้อนนึกไปถึงหนังสือนิยายวิทยาศาสตร์ชุดเยี่ยมของ Isaac Asimov ใน series ของ “สถาบันสถาปนา” หรือ *The Foundation* ... กับย้อนนึกไปถึงหนังสือโบราณ เล่มหนึ่งที่ทำให้ผมกลายเป็นมนุษย์ที่ดิ้นรนต่อทุกระบบเรื่อง “กำเนิดมวลชนปฏิวัติ” ... สังคมมนุษย์มี “ผู้หวังดี” ประเภทนี้อยู่จริงๆ โดยกลุ่ม “ผู้หวังดี” เหล่านี้อาจจะแฝงตัวอยู่ในแวดวงของ “การศึกษา” หรือแวดวงการเมือง การปกครอง หรือการทหาร ... และโดยมากบุคคลประเภทนี้จะมีความมานะบากบั่น และมุ่งมั่นจนสามารถได้ เค้าขึ้นสู่บัลลังก์ของ “ท่านผู้นำ” เพื่อที่เขาจะมีโอกาสแสดง “ความปรารถนาดี” ต่อสังคมมนุษย์ออกมาได้อย่าง เต็มๆ ... แล้วเราควรจะเคารพเทิดทูน “ท่านผู้นำ” ประเภทนี้ หรือว่าควรจะดักเตือนให้ท่าน “หวังดีแต่พอทำเนา” และยอมรับสภาพของความเลื่องแห่งมหันตภัยหนึ่งในโคตรล้านที่ว่านั้น?

ผมค่อนข้างที่จะเชื่อของผมอย่างนี้ว่า ในหลายๆ มิติของการศึกษานั้น มีจุดประสงค์เพื่อ “การสร้างตัวตน” ให้กับ ผู้ที่ศึกษานั้นๆ เสมอ เพราะมันเป็นการสร้างกรอบกระบวนทัศน์ และกระบวนกรคิดในแบบใดแบบหนึ่งขึ้นมา ... เราอาจจะสังเกตความจริงของความเชื่อนี้ได้จากบุคคลในแต่ละสาขาวิชาชีพ ที่พวกเขาจะมีระบบระเบียบบางอย่างในกระบวนกรคิดที่คล้ายๆ กัน ไม่ว่าจะเป็นทนายความ นักบัญชี วิศวกร สถาปนิก นักการเมือง นักบริหาร นักการตลาด หรือแม้แต่พนักงาน ฯลฯ ... แต่พวกเขาเหล่านี้ก็ล้วนแล้วแต่ถูกสภาพแวดล้อมค่อยๆ ดัด ค่อยๆ แปลง ให้กลายเป็น “ความหลากหลายทางนิเวศปัญญา” โดยกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติชนิดหนึ่ง ... หรืออาจจะโดย “กลุ่มของผู้หวังดีอันหลากหลาย” ที่พวกเราน่าจะเรียกเขาเหล่านั้นว่า “คนแปลกหน้า” ก็ไม่แน่อีกเหมือนกัน !!

เป็นไปได้ว่า เพราะผมมีความระแวงอย่างนี้มาตั้งแต่ยังเป็นเด็กนักเรียนมัธยม เพราะดันอุตริไปอ่านหนังสือเรื่อง “กำเนิดมวลชนปฏิวัติ” เข้าอย่างไม่ตั้งใจ และกลัวว่าตัวเองอาจจะถูกครอบงำโดยกลไกอย่างใดอย่างหนึ่งที่มี “ใครก็ไม่รู้” เป็นผู้วางกรอบเอาไว้ ... แล้วก็อาจจะเพราะคติความเชื่ออย่างนี้มั้ง ที่ทำให้ผมฝึกฝนไปในทาง “ศิลปิน” แล้วตัดสินใจเลือกที่จะเป็น “เด็กสถาปัตย์” ตั้งแต่ยังเรียนอยู่แค่ชั้นมัธยมต้นซะด้วยซ้ำ ... แล้วการใช้ชีวิต ในรั้วของ “สถาปัตย์จุฬา” ก็ยังอาจจะมีโรคระแวงแฝงกะโหลกประเภทอย่างนี้ จึงเลือกที่จะไว้ผมทรง “หัวเกรียน” จนกว่าจะเรียนจบ และปฏิเสธทุกความเชื่อของเหล่า “ศิลปินผมยาว” และไม่เคยมอบรับว่า “ความสร้างสรรค์ มักจะเป็นคู่อริกับความมีระบบระเบียบแบบแผน” เพราะผมเชื่อมั่นมันเป็นสิ่งที่จะต้องดำเนินควบคู่กันไปอย่าง “สมดุลย์แบบไม่สมดุลย์” เท่านั้น ... หรือวิญญานที่รักอิสระนี้อาจจะเกิดจากการถูกจองจำอยู่ในกรอบของความ ระแวงที่จะถูกกักขังไว้ก็ไม่แน่อีกเหมือนกัน?? ... เพราะถูกขังในความระแวงว่าจะถูกขัง ถึงได้รักความเป็นอิสระ ซะปานนั้น !! ...

เมื่อมองย้อนรอยของตัวเองมาถึงตรงจุดนี้ ผมซักจะรู้สึกว่ อาการคลั่งอ่านหนังสือชนิดไม่เลือกประเภทของผมนั้น อาจจะไม่ได้ออกจุดชนวนจากคำว่า liberal arts แต่น่าจะเป็นเพราะมันมีเชื่อเก่าของ “วิญญานที่ถูกกักขัง” ที่ บังเอิญมา “ต้องจริต” กับคำว่า liberal ที่มีรากศัพท์เดียวกับคำว่า liberty ซะมากกว่า :-) ... เพราะผมเลือกที่จะ อ่านหนังสือของ Peter F. Drucker แทนที่จะยอมทนอ่านหนังสือของบรรดาสถาปนิกใหญ่ๆ ของโลก ตั้งแต่สมัย ที่ยังเป็นนักศึกษาสถาปัตยกรรมศาสตร์ ... ผมเลือกที่จะศึกษาความคิดของคนในอีกโลกหนึ่ง ในขณะที่ตัวเอง กำลังฝึกหัดทักษะของคนในอีกโลกหนึ่งที่แตกต่างกัน ... ฝ่ายหนึ่งพูดถึงความมีระบบระเบียบ ในขณะที่อีกฝ่าย หนึ่งเน้นย้ำถึง “การคิดนอกกรอบ” และความอิสระที่ไม่จำเป็นต้องแยแสต่อกฎเกณฑ์ ... และ Peter F. Drucker ก็คือ “สิ่งนอกกรอบ” ของตำราสถาปนิกทั้งมวล ในขณะที่ผมถูกเพาะเชื้อของการพยายามสร้างสรรค์กฎเกณฑ์ ใหม่ๆ เพื่อขยายกรอบของโลกธุรกิจที่น่าจะสามารถแตกต่างออกไปจากเดิม ... ตัวผมเองนี่แหละที่กลายเป็น Wormholes ของคติความเชื่อต่างมิติของทฤษฎีที่ต่างขั้วกันทั้งสอง ... แต่เพราะการเป็น “นักโทษสองคุก” นั้น ก็ไม่ใช่จะมีอิสระมากไปกว่า “นักโทษคุกเดียว” อยู่ดี ผมจึงยินดีที่จะค้นหา “คนแปลกหน้าของตัวเอง” อีก หลายๆ คนในร่างเดียวกันนี้ต่อไป แม้ว่าบางคนอาจจะพูดไม่เข้าหูหรือต่างจริตกันจนยอมรับได้ยาก แต่เพราะ การไม่รับรู้หรือไม่รับฟัง จะมีความหมายเท่ากับการยอมรับว่าตัวเอง “ถูกกักขังทางวิญญาน” มันคือการปฏิเสธ “ความหลากหลายทางนิเวศปัญญา” ... หนังสือบางเล่มจึงต้องอ่าน ทั้งๆ ที่ไม่ได้นึกชอบมันเลย ... จริงๆ ???!

Reasonable Animals or Reasoning Animals

The capacity of abstract and symbolic thinking

วิวัฒนาการหนึ่งในระบบกลไกการทำงานของสมองมนุษย์ ที่ถูกเชื่อว่าเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้มนุษย์สามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับ “คนแปลกหน้า” ได้อย่างไม่รู้สึกระคายระคายใจเลยก็คือ “ความสามารถในด้านการให้เหตุผล” หรือ “การคิดในเชิงสัญลักษณ์” ซึ่งเป็น “วิวัฒนาการทางจิตวิทยา” มากกว่าจะเป็นวิวัฒนาการด้านสรีระหรือในด้านของพันธุวิศวกรรม ... แล้ว abstract thinking หรือ symbolic thinking นี้เองที่นำไปสู่การสร้าง “ภาษา” และระบบการสื่อสารระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ เกิดการบันทึกและเกิดการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง หรือจากคนซีกโลกหนึ่งไปสู่คนอีกซีกโลกหนึ่ง ... กลายเป็นเครือข่ายทางสังคมที่ไม่เหมือนกับสัตว์ชนิดใดๆ ในโลกนี้อีกเลย ... แต่ล้าพียงเฉพาะ “ความสามารถในเชิงสัญลักษณ์” ของสัตว์มนุษย์เพียงอย่างเดียว นั้น ยังไม่ใช่ปัจจัยหลักที่จะสามารถผูกโยง “สัตว์ชี้ระแวงและดูร้าย” ประเภทนี้ ให้สามารถสร้าง “สังคมของคนแปลกหน้า” ที่สลับซับซ้อนขึ้นมาได้ ... แต่เป็นเพราะมนุษย์ได้ใช้ความสามารถนี้ในการ “เสก” สถาบันทางสัญลักษณ์บางอย่างขึ้นมาเป็นตัวรองรับความสลับซับซ้อน และกำหนดคุณค่าบางอย่างเข้าไปให้กับ “สถาบันอุปโลก” ที่ว่านั้น เพื่อกำหนดเป็นตัวแทนของ “อะไรบางอย่าง” ที่จะควบคุมพฤติกรรมทางสังคมร่วมกัน ...

ตรงนี้ล่ะที่มาถึงกรณีขัดแย้งทาง “การศึกษา” ... เพราะจริงๆ แล้วกลายเป็นว่า สถาบันการศึกษาต่างๆ นั้น นอกจากจะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดสรรพความรู้ต่างๆ ที่รวบรวมกันมาตั้งหลายชั่วอายุคนให้กับคนรุ่นใหม่ๆ แล้ว สถาบันการศึกษาเหล่านี้เองก็ได้ทำหน้าที่ขัดเกลาและบ่มเพาะ “ความคิด” และ “ความเชื่อ” ใน “สถาบันอุปโลก” อะไรที่ว่านั้น ... เพื่อเป็นหลักประกันว่า อนุชนรุ่นต่อๆ มา จะไม่เป็นที่พิชภัยกับ “สถาบันทางสังคม” ที่อุปโลกขึ้นมาขึ้นนั้น พร้อมๆ กับจะต้องสานต่อความคงอยู่ของมันต่อไปอย่าง “สงบเสถียรเฉยเมยตัว” อีกด้วย !! ... ผมคิดว่าหลายคนน่าจะคุ้นเคยกับคำว่า “การปลูกฝังทางวัฒนธรรม” ซึ่งก็คือระบบการศึกษาอย่างที่ผมว่ามานี้เอง ... ซึ่งในขณะที่เรามักจะคุ้นเคยกับคติความเชื่อที่ว่า “การศึกษาจะช่วยให้เกิดการขยายโลกทัศน์” ให้แก่ผู้ที่ศึกษา แต่มันกลับกลายเป็นว่าใน The Company of Strangers นั้น ได้เสนอความคิดว่าการคงอยู่ของ “สถาบันทางสังคม” จำเป็นที่จะต้องอาศัย Tunnel Vision ของสมาชิกในสังคมเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงการคงอยู่นั้นอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง ... ซึ่งก็จะกลายเป็นว่า สถาบันการศึกษานั้นแหละที่จะเป็นสถาบันทางสังคมที่จะต้องทำหน้าที่ในการสร้าง Tunnel Vision ให้กับสมาชิกใหม่ๆ ของสังคมนั้นๆ ต่อไป ... !!! .. ??? ...

ต้องยอมรับว่าผมสุดที่อารมณ์ของความขัดแย้งนี้อยู่พักใหญ่เลยทีเดียว มันเป็นคติความเชื่อที่ผมทำใจให้ยอมรับได้ยากมาก และไม่อยากจะคิดว่านั่นคือสิ่งที่ “สถาบันการศึกษา” ได้รับการสถาปนาขึ้นมาในสังคมของพวกเรา และผมก็เชื่อว่า ครูบาอาจารย์ทั้งหลายรวมไปถึงนักการศึกษาและนักวิชาการทั้งหมด ก็คงจะต้องทำใจให้ยอมรับได้ยากพอๆ กับที่ผมกำลังเจอในอารมณ์นั้น ... แต่เพราะผมเชื่อของผมเองว่าหนังสือที่นำอ่านคือหนังสือที่เขียนในสิ่งที่เราไม่อยากจะเห็นด้วย จะว่าไปแล้วก็น่าจะเป็นหนังสือที่ฝืนกับความคิดและความเชื่อส่วนตัว

ของเราเองซะด้วยซ้ำ เพราะหากเรามัวแต่สนอกสนใจเฉพาะเรื่องที่เราได้อยู่แล้ว หรือเรื่องที่เราเห็นดีเห็นงามอยู่ตลอดเวลา ผมก็เชื่อว่าเราควรจะใช้เวลากับกิจกรรมอื่นที่ไม่ใช่การอ่านหนังสือ เพราะนั่นจะเท่ากับการที่เราเสียเวลาเพื่อที่จะรู้เท่าเดิมและคิดเหมือนเดิมตลอดกาล !!

ผมทดลองย้อนกลับมาอ่านหนังสือเล่มดังกล่าวใหม่ตั้งแต่ต้น ค่อยๆ อ่าน ค่อยๆ แทะมันทีละคำทีละท่อน ... ย้อนไปถึงตอนที่เขาเสนอว่า abstract thinking หรือ symbolic thinking ของมนุษย์นั้นได้นำไปสู่การสร้าง “ภาษา” ที่ใช้ในการสื่อสาร ... ซึ่ง “ภาษา” ก็คือบทสรุปรวบยอดทางความคิดเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่ถูกยุบรวมเข้าเป็น “สัญลักษณ์” หนึ่งๆ ในลักษณะของ “คำพูด” ... แล้วผมก็เลยเตลิดกลับไปถึงบทความใน *The Logic of Failure* ที่ผมเล่าไว้จากหนังสือชื่อเดียวกันเมื่อปี 2004 ... นั่นก็คือเรื่องของ **Supersignals**

โดยหลักการของเรื่อง Supersignals นั้น จะเกี่ยวกับกลไกการทำงานของสมองมนุษย์โดยตรง กล่าวคือเขาเสนอทฤษฎีที่ว่า สมองมนุษย์มีลักษณะของการประมวลข้อมูลในแบบ “เชิงเส้น” เท่านั้น และจำเป็นที่จะต้องประมวลภาพหรือประสบการณ์ต่างๆ ให้อยู่ในรูปของ “กลุ่มก้อนของข้อมูลเดี่ยว” เพื่อช่วยให้การประมวลข้อมูลต่างๆ ในชีวิตประจำวันมีประสิทธิภาพที่ดีขึ้น ทั้งยังช่วยให้เราสามารถดำรงชีวิตอย่างปกติสุขได้ในระบบสังคมหรือระบบงานที่สลับซับซ้อน ... ตัวอย่างของการประมวลข้อมูลแบบ “เหมาเป็นกลุ่มข้อมูล” อย่างที่ว่านี่ก็คือการจดจำใบหน้าของคน ที่พวกเราไม่ได้จดจำรายละเอียดทีละเส้นทีละรอยของริ้วลายที่เกี่ยวพันหรือเหยเกบนใบหน้าของบุคคลต่างๆ แต่เราจะจดจำด้วย “ภาพรวมๆ ของทั้งใบหน้า” พร้อมๆ กันในคราวเดียว ทันทีที่เราได้พบเห็นบุคคลนั้นๆ

ลักษณะของการจับกลุ่มข้อมูลมารวมเป็น “กระจุก” อย่างที่ว่านี่ ก็คือลักษณะของการที่ axons กับ dendrites ต่างๆ ในสมองของเรา ยื่นแขนยื่นขาออกมาจับคู่ผ่าน synapses แล้วสร้างเป็นเครือข่ายของข้อมูล หรือกลุ่มก้อนของประสบการณ์ เพื่อความสะดวกในการใช้งานในคราวต่อๆ ไป ของกลไกในสมอง ... แขนขาของเซลล์สมองที่ยื่นออกมาเชื่อมต่อกัน และมีปริมาณของข้อมูลวิ่งผ่านเข้าออกบ่อยครั้งมากเท่าไร ขนาดของมันก็จะค่อยๆ ใหญ่โตกว่าขนาดของแขนขาส่วนที่ไม่ค่อยจะมีการจับคู่กัน ซึ่งอาการอย่างนี้ก็ถือเป็นการปมเพาะและปลุกฝังประสบการณ์ หรือพฤติกรรมของมนุษย์ จนในที่สุดก็กลายเป็น “นิสัย” หรือ “สันดาน” ... แต่ในทางพระท่านจะเรียกว่า “วาสนา” ... การที่คนเราไม่ค่อยจะยอมเปลี่ยนแปลงอะไรง่ายๆ ส่วนหนึ่งก็เป็นสาเหตุมาจากกลไกเหล่านี้ในธรรมชาติของสมองของพวกเขา ไม่ใช่เป็นเรื่องของ “ความต่อต้าน” อย่างที่พวกเรามักจะนิยมนำมาต่อว่าต่อขานกัน ...

ปรากฏการณ์ “รวบยอด” เพื่อสร้าง “ข้อสรุป” ออกมาเป็น Supersignals หรือ “ลักษณะนิสัย” ไปจนถึงขั้น “สันดาน” นี้เองที่ผมเชื่อว่าเป็นปรากฏการณ์ที่น่าจะถูกเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่า Tunnel Vision !!

การนำคำว่า Vision มาใช้ในความหมายคู่กับคำว่า Tunnel อย่างที่เห็นนี้ ถือเป็นการสร้าง paradox ให้กับคำที่ถูกผสมขึ้นมาใหม่ ... เพราะคำว่า vision ที่แปลกันเป็นภาษาไทยว่า “วิสัยทัศน์” นั้น ถูกครอบงำด้วยคติความเชื่อที่ว่า มันควรจะกว้างไกลใหญ่ยาวหรือสุดแสนจะวิจิตรและอลังการ ในขณะที่ tunnel มันมีคำแปลว่า “อุโมงค์” หรือ “ท่อ” หรือ “หลอด” หรืออะไรๆ ที่มีลักษณะของ “ช่องที่เล็ก ๆ แคบๆ” ซะมากกว่า ... และมันดูจะมีความขัดแย้งทางอารมณ์มากขึ้นเมื่อมีการเสนอทฤษฎีที่ว่า “สังคมจำเป็นต้องอาศัย Tunnel Vision ของกลุ่มสังคมต่างๆ รวมไปถึงสมาชิกแต่ละคนของสังคม เพื่อที่จะรักษาความคงอยู่ของสังคมนั้นๆ ได้ต่อไป” ...

การณกลับกลายเป็นว่า ความสามารถในการคิดเชิงสัญลักษณ์ (abstract thinking) และการใช้เหตุผล (reasoning thinking) ของมนุษย์นั้น แทนที่จะช่วยให้มนุษย์กลายเป็นสัตว์ที่มีวิสัยทัศน์อันใหญ่ยาวยิ่งยดอลังการ

มันดันส่งผลให้มนุษย์กระทำตัวเป็นพวก “อึดคัตจินตนาการ” ไปซะฉิบ เพราะมันแต่เอาเวลาไปสาธยายเหตุผล เพื่อสนับสนุนความคับแคบของวิสัยทัศน์ หรือกลุ่มก้อนของสันดานที่ถมทับซับซ้อนอยู่ในกะโหลกของตัวเอง ตลอดเวลา ... กลายสภาพจาก reasonable animals เป็น reasoning animals ไปโดยปริยาย !!!

“One reason why so few critics of art or literature have also been great artists or writers is that the breadth and flexibility of vision that make a critic -- the ability to see virtues in opposing styles and movements and to understand something of roots of their opposition -- tends to be incompatible with the single-minded energy that creates great works. **Creativity seems to require more tunnel vision than criticism can usually afford.**”

ในขณะเดียวกัน หนังสือเล่มดังกล่าวก็ได้นำเสนอข้อความที่น่าจะเป็น paradox ในความรู้สึกของอีกหลายๆ คน ด้วยการนำเสนอว่า Creativity หรือ “ความคิดสร้างสรรค์” นั้นเป็นผลพวงมาจากการใช้ Tunnel Vision ของเหล่า “ศิลปิน” หรือผู้สร้างสรรค์ความคิดที่แปลกใหม่เหล่านั้นออกมา !!! มันคล้ายกับเป็นการบอกว่า “การคิดนอกกรอบ” ที่พวกเราบ้าเห่อตามดูตูด thinking outside the box ของฝรั่งมังค่านั้น แท้ที่จริงแล้ว ก็ยังเป็นเรื่องของ thinking inside the box ในรูปแบบของ Tunnel Vision อยู่นั่นเอง ???

เป็น paradox ที่ผมรู้สึกพอใจ เพราะมันเป็นทัศนคติที่คล้ายกับการต่อต้านความคิดเรื่อง “ศิลปินต้องไว้ผมยาว” หรือเหล่า “สัมภเวสีทางศิลปะ” ที่ไร้จิตวิญญาณในการยืนหยัดด้วยทัศนคติของตัวเอง แล้วใช้ชีวิตซ้ำรูปแบบกับศิลปินรุ่นก่อนๆ โดยไม่พิจารณาถึงความถูกต้องเหมาะสมกับจริตของตัวเองและสังคมในแต่ละกาลเทศะ ... การทำตัวไร้รูปแบบ

ชนิดที่ไม่มีสัมมาคารวะต่อกาลเทศะอย่างเหมาะสมของผู้คนทั้งหลาย โดยใช้คำว่า thinking outside the box เป็น “คาถาคักดีสิทธิ์” โดยเฉพาะบรรดามนุษย์ที่ชอบกล่าวอ้าง “ความเป็นศิลปิน” นั้น ผมถือว่าเป็นพฤติกรรมที่ “น่าเหยียดหยาม” อย่างที่สุด เพราะมันคือการนำ “กรอบทางพฤติกรรม” บางอย่างมาสวมครอบเอาไว้ แต่กลับกล่าวอ้างว่าไร้กรอบอย่างไม่มีที่ยางอายุ !!! ... เพราะ **ศิลปินที่แท้จริง คือมนุษย์ผู้ที่มีกรอบมีเกณฑ์ และมีวัตถุประสงค์ที่แจ่มชัดต่อทุก ๆ พฤติกรรมที่ตัวเองแสดงออก รวมทั้งต้องมีความจริงใจต่อทุก ๆ การสร้างสรรค์ที่ตนได้ก่อให้เกิดขึ้นมา ทั้งแก่ตนเองและแก่สังคมโลกเสมอ ... ศิลปินต้องไม่ใช่มนุษย์ที่ไร้รากทางจิตวิญญาณ !!**

จริง ๆ แล้ว paradox หรือข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้น เป็นเพราะการจับคู่ของคำว่า tunnel กับ vision หรือ creativity ซึ่งในความรู้สึกของหลายๆ กระแสนั้น มันออกจะไปด้วยกันไม่ได้ ... แต่สมมุติว่าเราจะจับคู่ของกลุ่มคำเหล่านี้ให้เป็นแบบอื่น เช่นถ้าผมเลือกจะจับคู่ให้ Tunnel Vision ไปคู่กับ Focus ... มันก็จะกลายเป็นอีกอารมณ์หนึ่งซึ่งขัดแย้งน้อยลง หรือถึงขั้นที่สามารถจะมองให้เป็นเรื่องเดียวกันได้เลยด้วยซ้ำ ... ยิ่งถ้าเอา Tunnel Vision ไปคู่กับ concept ในเรื่องของ Simplicity ที่เสนอโดย Dr. Edward de Bono หรือโดย Bill Jensen ในหนังสือ 2 เล่มที่มีชื่อเหมือนกัน (เคยเล่ารายละเอียดเอาไว้ตั้งแต่เอกสารฉบับแรกๆ ด้วยชื่อเรื่องว่า Simplicity เหมือนกัน) ... เราก็จะเห็นความต่อเนื่องทางความคิดบางอย่างที่สามารถเชื่อมโยงเรื่องราวทั้งหมดเข้าเป็นเนื้อเดียว ... นี่คือลักษณะของ Parallel Universe of Thought หรือ “จักรวาลคู่ขนานทางความคิด” ในอีกลักษณะหนึ่ง :-)

ปัญหาที่ยังหลงเหลือให้ขบคิดต่อไปก็คือ คำว่า vision นี้เป็น uncountable noun หรือ “นามที่นับไม่ได้” เราจึงไม่สามารถมองเห็นความเป็น “พหุพจน์” ของมันจากเพียงรูปของคำศัพท์ที่ปรากฏ “ตามกติกา” ในภาษาอังกฤษ ... ซึ่งในมุมหนึ่ง มันก็เป็นเรื่องที่ถูกต้องที่แต่ละ “ปัจเจกบุคคล” ควรจะต้องมี Focus หรือ Tunnel Vision ในส่วนที่ตนเองสามารถปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด ... แต่ในระดับของสังคมหรือระดับของประเทศนั้น การตัดสินใจใด ๆ ที่จะ “จัดการ” ให้มีเพียง Tunnel Vision เดียวหรือ Focus เดียวสำหรับทั้งสังคมนั้น ถือว่าเป็นแนวคิดที่คับแคบและตื้นเขินอย่างที่สุด ... การปิดหูปิดตาประชาชนทั้งประเทศ หรือความจงใจที่จะบิดเบือนข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ แม้ว่าจะกระทำลงไปโดยความตั้งใจที่จะสร้าง “ไฟกัสมหาชาติ” เพื่อหวังผลทางการแข่งขันในระดับสากล ... ก็ยังต้องถือเป็นความลึกลับที่ทำลายล้างรากฐานของศักยภาพที่แท้จริงของประชาชาติอยู่ดี ... ดังนั้น ... ก็เพราะ “ดีเหลือยืม” มันโง่งอย่างนี้ไง ผมถึงได้รังเกียจมันหนักหนา :-)

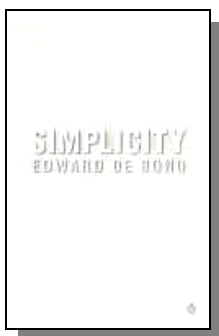
Thinking Buds

เวลาเล่าถึง Dr. Edward de Bono ผมมักจะนึกถึงหนังสือชื่อ *Simplicity* เพราะนั่นคือหนังสือเล่มแรกที่ทำให้ผมคุ้นเคยกับแนวคิดของนายแพทย์คนนี้ แล้วก็ยังเป็นหนังสือเล่มแรกที่ทำให้ผมตามล่าหนังสือเล่มอื่นๆ ของเขาในเวลาต่อมา ... ไม่เกี่ยวกับที่ “ดีเทสียม” แนะนำหรือเอ่ยอ้างถึง เพราะผมไม่ค่อยสนใจกับคำพูดไร้สาระของ “โมฆะบุรุษ” รายนั้นซักเท่าไร :-)

Dr. Edward de Bono เป็นที่รู้จักของคนหลายๆ คนทั่วโลกจากหนังสือเรื่อง *Lateral Thinking* จนถึงกับมีการบรรจุคำๆ นี้ไว้ในพจนานุกรมของ Oxford ในเวลาต่อมา แต่ความจริงนั้น เขาได้รับการยอมรับในระดับหนึ่งแล้วจากผลงานเล่มแรกของเขาในชื่อว่า *The Mechanism of Mind* ซึ่งเป็นการบอกเล่ารายละเอียดเกี่ยวกับกลไกการทำงานของสมองมนุษย์ (ตามประวัตินั้น เขาสำเร็จการศึกษาในด้านนี้ตั้งแต่อายุเพียง 19 ปี) ... จากนั้นเขาก็พัฒนา “เครื่องมือช่วยคิด” หรือ *Thinking Tools* ออกมาอีกชุดใหญ่ รวมไปถึง *Thinking Course* เพื่อฝึกทักษะในการคิดของผู้คนทั้งหลาย ... ตามแนวทางที่เคยทำการวิจัยไว้ใน *The Mechanism of Mind* ของเขานั้นเอง

ผลงานที่ยิ่งใหญ่ของเขาน่าจะเป็น *CoRT Thinking* ที่ได้รับทุนวิจัยจากรัฐบาลอังกฤษ (CoRT ย่อมาจาก *Cognitive Research Trust*) โดยสร้างเป็นหลักสูตร *Thinking Course* หรือ *Thinking Tools* ไว้จำนวน 60 บทด้วยกัน ... *Lateral Thinking* เป็นเพียงกิ่งก้านเล็กๆ ที่แตกแขนงออกมาจากผลงานที่ยิ่งใหญ่ชุดนั้น โดยก่อนหน้านั้นก็จะมี *Parallel Thinking* ที่ถูกนำมาผสมผสานจนเกิดเป็น *The Six Thinking Hats* ที่ลือลั่นสนั่นโลกในอีกหลายปีถัดมา ... ตามความเห็นของผมเองนั้น ผลงานทั้งหมดของ Dr. Edward de Bono น่าจะถูกรวบรวมยอดจนกลายเป็นข้อสรุปสุดท้ายในหนังสือเรื่อง *Simplicity* ของเขาตัวเอง เพราะหลังจาก *Simplicity* แล้ว เขาได้เขียนหนังสือออกมาอีก 3-4 เล่ม ซึ่งเริ่มออกอากาศ “ภายใต้เรือในอ่าง” เพราะผมดันทะเลาะไปค้นหาเอาเอกสารในชุด *CoRT Thinking* มาอ่านเล่นไปซะก่อนแล้ว :-) ... แต่ถึงอย่างนั้นก็ตาม หนังสือทุกๆ เล่มของเขาก็ยังมีคุณค่ามากพอที่จะให้ชื่อหามาอ่านและศึกษาเพื่อความเพลิดเพลินทางสติปัญญาอยู่ดี

ถ้าจะให้ผมเปรียบเทียบแนวคิดและตำราทั้งหมดของ Dr. Edward de Bono ด้วยภาพจำลองของ “ต้นไม้” อย่างที่เขาชอบใช้ ผมก็อยากจะทำบอกว่า *Simplicity* เปรียบเสมือนกับ “รากแก้ว” ในขณะที่ *CoRT Thinking* เปรียบเสมือน “ลำต้น” และตำราอื่นๆ ของเขาน่าจะเปรียบได้กับ “กิ่งก้าน” และ “ใบ” หรือ “ดอก” เท่านั้น โดยความรู้ในด้าน *Cognitive Science* ของเขาก็น่าจะคล้ายกับ “สภาพแวดล้อม” หรือ “สารอาหาร” ที่มีไว้เพื่อหล่อเลี้ยงความมีชีวิตชีวาของแนวคิดทั้งหมดของเขา ... และน่าจะถือเสมือนหนึ่งเป็นพันธุ์พืชที่เราสามารถใช้ประโยชน์ได้จากทุกๆ ส่วนของมันเลยทีเดียว !!

ผมต้องยอมรับว่า ยังไม่เคยเห็นหนังสือเล่มไหนที่จะทำได้ยอดเยี่ยมเกินกว่า *Simplicity* เลย นับตั้งแต่ตัวเองตระเวนอ่านทุกตำรามาหลายปี มันเป็นการหลอมรวมทุกๆ องค์ประกอบของหนังสือเข้าด้วยกันอย่างลงตัว ตั้งแต่แนวความคิด เนื้อหา รูปแบบการเรียงพิมพ์ ชื่อหนังสือ และการออกแบบปก มันคือสิ่งที่สะท้อนทุกแนวคิดของผู้เขียนให้ออกมาเป็นรูปเล่มหนังสือที่สัมผัสได้ตั้งแต่การมองเห็นในครั้งแรก และสะท้อนถึงการตัดสินใจที่เด็ดเดี่ยวกล้าหาญของฝ่ายการตลาดของสำนักพิมพ์ ... เขาเลือกใช้ปกสีขาวสะอาดทั้งปก ตัวอักษรป๊มเป็นลายนูนแทนที่จะพิมพ์ด้วยสี เน้นให้เห็นด้วยการใช้เงาที่พิมพ์ด้วยสีเทาเท่านั้น ... ลองจินตนาการเวลาที่มันถูกจัดวางไว้บนชั้นหนังสือของร้านค้าต่างๆ ดูสิ ... มันเป็นการอาศัยสภาพแวดล้อมที่มีสีสันของปกหนังสืออื่นๆ ส่งให้มันโดดเด่นและไม่เหมือนใครอีกเลย !!

คำที่มักจะถูกเอ่ยถึงโดย Dr. Edward de Bono ในหนังสือหลาย ๆ เล่มของเขาก็คือคำว่า **Concept** และเรื่องเล่าที่น่ารักน่าซึ้งที่เขามักจะหยิบยกขึ้นมาเป็นตัวอย่างประกอบอยู่บ่อย ๆ ก็คือเรื่องของ “ปากกาอวกาศ”

Ballpoint pens cannot write upside down for any length of time. Ballpoint pens depend on gravity to feed the ink and writing tip, so ballpoint pens do not function very well on space missions where there may be no gravity. The task was therefore to design a ballpoint pen that would work well in space. At some cost this pen was designed. It is a brilliant little pen that is now generally for sale. Nitrogen under pressure supplies the ink and gravity is not needed.

It is said (and it is probably untrue) that Russian space programme reached the same point. But instead of setting out to design a gravity-free ballpoint, they used a **concept**. They said to themselves: 'We want something that writes upside down.'

So they used a pencil.

... ..

Concepts are the junctions in the mind. Concepts are the roundabouts in the mind. Once you get back to the roundabout you can take a different route.

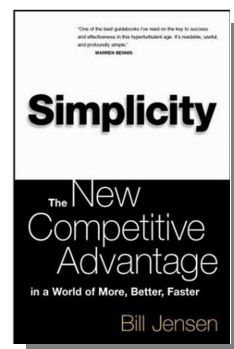
... ..

จากหนังสือเรื่อง Simplicity ของ Dr. Edward de Bono, pp.141, 143

ผมเชื่อของผมเองว่า ด้วยวิธีคิดอย่างนี้ของ Dr. Edward de Bono คือที่มาของคำว่า Lateral Thinking อันโด่งดังของเขา ซึ่งก็มีคำแปลในภาคภาษาไทยว่า “การคิดแนวข้าง” เพราะ lateral แปลว่า “ที่เกี่ยวข้อง หรือวางไว้ในตำแหน่งข้างๆ” ... มันจึงทำให้ Lateral Thinking มีความหมายว่า “การคิดที่แหวกแนว หรือแตกแขนงออกไปในอีกทางหนึ่งที่ไม่เหมือนกัน” ... หรือถ้าจะให้แปลสั้นๆ ก็คือ “ทางเลือก” หรือ alternatives นั่นเอง ... โดยจุดตัดหรือจุดร่วมระหว่าง “ทางเลือก” ทั้งหลายที่คิดออกมาได้นั้นก็คือ concepts ที่บางคนแปลว่า “แนวความคิด” หรืออาจจะจะมีบางครั้งที่ถูกแปลอย่างทะแม่งๆ ว่า “ปรัชญา” ... ซึ่งถ้าจะให้เข้าชุดกับคำที่ Dr. Edward de Bono ใช้จริงๆ ผมก็ขอเสนอคำว่า Thinking Buds ซึ่งจะหมายถึง “ปุ่ม” หรือ “ปม” อันเป็นตำแหน่งแห่งที่ของลำต้นของต้นไม้ที่จะมีการแตกกิ่งก้านสาขาแยกย่อยออกไป

อย่างไรก็ตาม Simplicity ของ Dr. Edward de Bono นั้น ค่อนข้างที่จะออกไปทาง “แนวความคิด” หรือ concept ซะมากกว่า โดยไม่ค่อยจะเน้นในด้านของการ deployment หรือการ implement เข้าไปสู่ภาคปฏิบัติจริงๆ แล้วแม้แต่ตำราเล่มอื่นๆ ของเขา ก็มักจะมีลักษณะคล้ายๆ กันด้วยคือ มันเป็นเพียงแนวทางดิบๆ ที่รอให้เราไปปรุงแต่ง หรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะแก่สถานการณ์ด้วยตัวของเราเอง เพราะเนื้อหาที่เป็นหลักใหญ่ใจความของ Dr. Edward de Bono คือการสอนให้เราฝึก “ทักษะการคิด” หรือ Thinking Skills ... ซึ่งถ้าจะว่ากันอย่างยุติธรรมก็ต้องถือว่า มันกำหนดให้เป็นรูปแบบที่ตายตัวยากมาก การนำเสนอ Thinking Tools หรือ Thinking Courses ของเขา ก็เพื่อจะเป็นตัวอย่างและเครื่องมือในการฝึกทักษะดังกล่าว ไม่น่าจะเป็นการกำหนด methodology ลงไปอย่างชัดเจนเหมือนคู่มือหรือตำราที่เขียนโดยนักคิดคนอื่นๆ

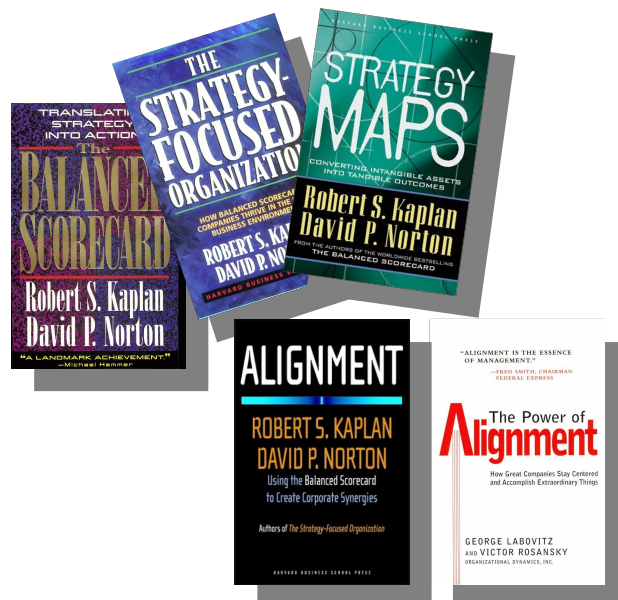
ผมมองเห็นรอยต่อบางอย่างจากแนวคิดของ Dr. Edward de Bono ที่สามารถโยงไปสู่การนำเสนอเรื่องราวของ Simplicity อีกแนวทางหนึ่งของ Bill Jensen ในหนังสือปกสวยที่มีชื่อเหมือนกัน แล้วก็เคยเล่ารวมกันไว้ในเอกสารเรื่อง Simplicity ของตัวเองเมื่อปี 2001 ... ซึ่งบางครั้งมันก็มีส่วนที่ละม้ายคล้ายกับเรื่อง Supersignals ที่ตัวเองเคยเล่าเอาไว้ กับน่าจะผสมผสานกับความคิดเรื่อง Tunnel Vision ที่เพิ่งจะเล่าผ่านมา ... ภายใต้ความสับสนซับซ้อนของสังคมโลกที่เร่ร่อนรุนแรงอย่างในปัจจุบันนี้ เราแทบจะไม่มีโอกาสพัฒนาตัวเองได้ทันกับความเปลี่ยนแปลงใดๆ ได้เลย เพราะสมองของพวกเรายังมีโครงสร้างที่ไม่ต่างไปจากบรรพบุรุษเมื่อกว่า 100,000 ปีก่อน ... หนทางเดียวที่มนุษย์จะยังคงสามารถอยู่รอดต่อไปในปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างทุกวันนี้ ก็คงหนีไม่พ้นที่จะต้องประสานความร่วมมือกับ “คนแปลกหน้า” ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้เท่านั้น และพยายามสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่ผมอยากจะเรียกว่า Cooperated Simplicity ซึ่งมันทำให้ผมนึกไปถึงหนังสืออีกเล่มหนึ่งที่ชื่อว่า The Power of Alignment

Alignment

The Synergetic Power

อาจจะเป็นเรื่องบังเอิญที่จู่ๆ Robert S. Kaplan กับ David P. Norton สองคู่หูเจ้าของผลงานอันลือลั่นสนั่นโลก เรื่อง Balanced Scorecard ได้เปิดตัวหนังสือเล่มล่าสุดของพวกเขาที่ใช้ชื่อว่า ALIGNMENT เมื่อต้นๆ เดือน มีนาคม 2006 นี้เอง โดยถือว่าเป็นผลงานอันดับที่ 4 ใน series ชุด Balanced Scorecard ของพวกเขา ซึ่งเป็นจังหวะที่ผมกำลังนึกอยากจะเปิดอ่านหนังสือเรื่อง The Power of Alignment ที่อุตรริหาซื้อมาเก็บไว้ตั้งแต่เมื่อหลายเดือนก่อนอยู่พอดี :-)

ผมปะติดปะต่อเรื่องของ Tunnel Vision ที่พบเห็นจากในหนังสือ The Company of Strangers เพื่อเชื่อมเข้ากับคำว่า Supersignals ที่ตัวเองเคยเล่าเอาไว้ จากนั้นก็จับคู่มันกับคำว่า Focus แล้วย้อนกลับไปถึงแนวความคิดเรื่อง Simplicity ของ Dr. Edward de Bono กับ Bill Jensen ซึ่งในที่สุดแล้วก็มาถึงคำว่า Alignment ในตอนนี้ เพราะผมดันนึกย้อนไปถึงตอนหนึ่งในเอกสารชุด The Logic of Failure ที่ตัวเองเคยเขียนเอาไว้ว่า **“Planned Simplicity ย่อมชนะ Mal-aligned Complexity”**

ดังนั้น ผมจึงคิดว่าตัวเองน่าจะเว้นรายละเอียดอย่างอื่นของหนังสือ The Company of Strangers เอาไว้ก่อน แม้ว่าหลายๆ เรื่องในนั้นยังมีหัวข้อที่น่าสนใจอยู่พอสมควร แต่ประเด็นส่วนใหญ่ก็จะเป็นเรื่องวิวัฒนาการทางสังคม ซึ่งเป็นเรื่องราวความเป็นมาที่ในที่สุดแล้ว พวกเราทุกๆ คนก็กลายเป็น “สัตว์สังคม” ที่ใช้ชีวิตอยู่ในแวดวงของ “คนแปลกหน้า” อย่างในปัจจุบันนี้ ... ซึ่งผมมองว่าประเด็นเรื่องความเป็นมาทางจิตวิทยาสังคมนั้น ยังเป็นประเด็นที่สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีอื่นอีกหลายๆ แนวทาง แต่ประเด็นเรื่องของการสร้าง “ความร่วมมือกัน” ในสังคม กลับกลายเป็นเรื่องที่เราไม่อาจที่จะหลีกเลี่ยงได้อีกต่อไป ... เพราะความสลับซับซ้อนของสังคมและโลกในปัจจุบัน ได้พัฒนาไปไกลเกินกว่าที่คนใดคนหนึ่งเ็นพวกเราจะสามารถรับมือทั้งหมดนั้นได้ด้วยตัวคนเดียว พวกเราจึงได้พัฒนา Supersignals ขึ้นมาเพื่อผ่อนภาระทางสมองให้เหลือเพียง Tunnel Vision ที่เรียบง่าย ๆ ง่าย ๆ ต่อการมีปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอก และใช้กลไกทางสังคมและระบบการติดต่อสื่อสารระหว่างพวกเราที่มี

Tunnel Vision แตกต่างกัน เป็นเครื่องมือในการประสานประโยชน์กับความเปลี่ยนแปลงที่สลับซับซ้อนทั้งหมดนั้นอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ... มันจึงไม่แปลกหากผมจะบอกว่านี่คือปรากฏการณ์ของ Vision Alignment ... ซึ่งหากมองด้วยทฤษฎีของ Balanced Scorecard ที่แยกย่อยระบบการประเมินผลออกเป็นด้านต่างๆ 4 ด้านคือ Customers, Financial, Internal Process กับ Learning Growth เพื่อสร้าง “มาตรวัด” บางอย่างที่สามารถประสานความต้องการที่แตกต่างกันทั้งหมดนั้นเข้าด้วยกัน ... มันก็คือเรื่องของ Alignment ที่ถูกนำมาเป็นชื่อหนังสือเล่มล่าสุดในชุด Balanced Scorecard นั่นเอง !!

การจัดการหรือการสร้างให้เกิด Alignment เป็นคนละเรื่องกับการปู้ยี่ปู้ยำให้สังคมเหลือเพียง Vision หรือ Focus เดียว ไม่ใช่เรื่องที่ถูกๆ คนในสังคมจะต้องคิดหรือจะต้องทำในเรื่องเดียวกันตลอดเวลา แต่ “**การสร้างมหาชนแห่งปัญญา เป็นเรื่องของอารักขาสมาคมระหว่างแนวความคิดที่ขัดแย้ง ... เพราะจะต้องให้มีความเป็นเอกภาพบนความหลากหลาย ต้องให้มีอิสรภาพที่จะถูกชี้นำ และต้องกระจายความรับผิดชอบอย่างมีศูนย์กลาง**” นั่นคือข้อความที่ผมเคยเขียนเอาไว้ใน ZHUQiDOX : episode I ซึ่งเป็นเอกสารฉบับแรกของ series นี้

ผมมีความเห็นว่า “**นิเวศแห่งปัญญา**” จำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ของความต้อการขึ้นพื้นฐาน ที่ไม่แตกต่างไปจาก “**ระบบนิเวศวิทยา**” มากนัก ความอุดมสมบูรณ์ทางระบบนิเวศที่ทุกคนยอมรับ จะหมายถึงความหลากหลายทางชีวภาพของสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ร่วมกันในระบบนิเวศนั้นๆ ... ซึ่ง “**นิเวศแห่งปัญญา**” ก็ไม่ควรที่จะแตกต่างกันในความเป็นจริงขึ้นพื้นฐานนี้ โดยความคงอยู่ของสิ่งหนึ่งควรจะเกื้อหนุนให้กับความคงอยู่ของอีกสิ่งหนึ่งเสมอ บางครั้งก็อาจจะมีการหักล้างสิ่งหนึ่งสิ่งใดออกไป แต่ในขณะเดียวกันก็ส่งเสริมอีกบางสิ่งที่เกื้อหนุนให้กับความคงอยู่ของสิ่งอื่นที่ถูกหักล้างออกไปนั้น ... มันเป็นวัฏจักรของความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อน และไม่อาจใช้เพียง “**หวัคบาลเหลี่ยม**” ลูกโตลูกหนึ่งไปทำความเข้าใจกับความสัมพันธ์ทั้งหมดนั้นได้ด้วยลำพังเพียงกบาลเดียว ... มันจึงมีแต่ “**คนโง่**” และ “**คนอวดดี**” อย่างที่พูดเท่านั้น ถึงจะคิดว่าตัวเองสามารถบริหารจัดการกับความซับซ้อนทั้งหมดนั้นได้ ... แล้ววิธีใดๆ ที่เรามักจะพบเห็นเป็นส่วนใหญ่ก็คือ “**การรวมศูนย์อำนาจ**” เพื่อการตัดสินใจและการสั่งการทั้งหมดให้อยู่กับคนเพียงคนเดียว แล้วก็หลงเข้าใจว่าตัวเองคือมนุษย์เพียงหนึ่งในจักรวาลที่ไม่อาจหาผู้ใดมาทัดเทียมได้อย่างเสมอเหมือน !!! ... ฟังดูคล้ายกับ “**ไอ้เหลี่ยมอับริย**” แถวๆ เขาตินันท์มัยล่ะ? ... เรื่องเก้งเรื่องโง่งของไอ้เหลี่ยมนั้น ผมเองก็ไม่เคยเห็นหลักฐานอย่างเป็นทางการเป็นขึ้นเป็นอันนะ แล้วก็เชื่อว่าหลายๆ คนที่ตั้งตัวแสดงความเกลียดอย่างออกหน้าออกตานั้น ก็ไม่เชื่อว่าจะมีหลักฐานอะไรในมืออย่างชัดเจน ไม่งั้นไอ้เหลี่ยมมันก็ต้องไปนอนในคุกตั้งนานแล้ว ถูกมั้ย? ... เพราะฉะนั้น เหตุผลเดียวที่ผมเกลียดมันคือมัน “**โง่แล้วอวดฉลาด**” ... ผมไม่เคยบอกว่ามันโง่งเพราะว่าผมไม่มีหลักฐาน แล้วถ้าหลักฐานจริงผมก็จะไม่บอกว่ามันโง่งเฉยๆ แต่ผมจะฟ้องร้องให้มันตายไปอย่างโง่ๆ ให้สะใจผมซะเลย ... โง่ดีนัก :-)

ในทำนองเดียวกัน ภายในองค์กรหนึ่งๆ ซึ่งก็ต้องถือว่าเป็น “**กลุ่มสังคม**” เล็กๆ ที่มี “**คนแปลกหน้า**” มาร่วม “**ดำเนินชีวิต**” อยู่ด้วยกัน ... ผมอยากจะใช้คำว่า “**ดำเนินชีวิต**” ที่แปลมาจากคำว่า walk of life ซึ่งฝรั่งหมายถึง “**การประกอบอาชีพการงาน**” ... เราก็ควรที่จะต้องคำนึงถึงความเป็น “**นิเวศขององค์กร**” ด้วย ไม่ใช่ว่ามีใครเก่งกว่าใคร หรือว่ามีใครสลักสำคัญกว่าใคร แต่มันคือระบบเล็กๆ ที่ทุกๆ คนต่างก็ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และจะต้อง “**ดำเนินชีวิต**” อยู่อย่างมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างสร้างสรรค์เสมอ ... ภาพพจน์ขององค์กรหนึ่งๆ ที่อุตสาหกรรมสร้างสมกันมาด้วยเวลาและเงินทุนจำนวนมหาศาล อาจจะมีอันต้องต่างพร้อยลงไป เพียงเพราะแม่บ้านหลงลืมที่จะรดน้ำในโถส้วมให้เรียบร้อยเท่านั้นเอง !! ... มันจึงไม่แปลกหากผมจะบอกว่าทุกๆ ตำแหน่งหน้าที่ที่มีอยู่ในองค์กรนั้น ล้วนแล้วแต่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่า “**ผู้ช่วยผู้จัดการ**” ทั้งสิ้น ... แต่มันไม่มีเหตุผลที่แม่บ้านจะต้องใจจดใจจ่อกับการคำนึงถึงยอดขายในแต่ละไตรมาสเหมือนอย่างฝ่ายการตลาด หรือพนักงานส่งของจะต้องเข้าใจในรายละเอียดของงบการเงิน ... ทุกๆ คนต่างก็ต้องมี Focus หรือ Tunnel Vision ที่เฉพาะเจาะจงในหน้าที่ของตัวเอง เพียงแต่ว่าทั้งหมดนั้นควรจะส่งเสริมซึ่งกันและกัน แม้ว่ามันอาจจะผิดแผกแตกต่างกันไป คนละทิศคนละทางอย่างที่ผมยกตัวอย่างสกปรกๆ มาให้เห็นกันชัดๆ อย่างนี้ก็ตาม

The Anonymity World

คนที่ใช้งานระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ (อย่างรู้จักสังเกตสังกา) มาซักระยะหนึ่ง น่าจะได้เคยพบเห็นคำว่า Anonymous ซึ่งน่าจะแปลเป็นคำสั้นๆ ได้ว่า “อะไรก็ได้” หรือ “ใครก็ได้” ซึ่งเป็นคำที่ถูกใช้แทน “ชื่อสาธารณะ” ในการเข้าไปใช้งานในเครือข่ายเปิดบางเครือข่าย โดยเฉพาะเครือข่ายสาธารณะอย่างในสังคมของ Internet ... แล้วในหนังสือเรื่อง The Company of Strangers ก็มีการใช้คำๆ นี้ไว้อย่างน่าสนใจทีเดียว

ความจริงแล้ว พวกเราแทบจะไม่ได้ละทิ้ง “จิตวิญญาณที่ซึ่ระแวง” ตามธรรมชาติของพวกเราไปเลย ตลอดระยะเวลาของวิวัฒนาการจากสัตว์ในตระกูลลิง แต่สังคมมนุษย์ประสบความสำเร็จในการสร้างชุมชนขนาดใหญ่เหนือสิ่งมีชีวิตทั้งปวง หรือแม้แต่มารวมสร้างความร่วมมือระหว่างเผ่าพันธุ์ที่ต่างเครือญาติได้อย่างน่ามหัศจรรย์ที่สุดก็โดยการอาศัย “ความไม่มีตัวตน” หรือ Anonymity ของ “สถาบัน” ต่างๆ เข้ามาเป็นตัวประสานช่องว่างระหว่างเผ่าพันธุ์ดังที่วานั้น เกิดเป็น “กลไกของความเชื่อมั่น” ที่เชื่อมโยงสังคมทั้งสังคมเข้าด้วยกัน และสร้างเป็นเครือข่ายของความร่วมมือ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้หรือผลประโยชน์ระหว่างกันอย่างสลับซับซ้อน จนกระทั่งกลายเป็นเผ่าพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตที่สามารถยึดครองความเป็น “ผู้ชี้หน้า” ในระบบนิเวศของโลกได้ในที่สุด ... และหากจะบอกว่านี่คือผลพวงของการสร้าง Tunnel Vision ในระดับสังคม มันก็คือการสร้าง “ความมืดบอด” หรือถ้าจะให้ตรงความหมายก็ต้องบอกว่า เป็นการสร้าง “ความไม่สนใจใยดี” ต่อความแตกต่างระหว่างเผ่าพันธุ์ โดยไปมุ่งเน้นอยู่ที่ความรู้จักมักคุ้นของ “สถาบันอุปโลก” ที่สร้างสมกันมาเหล่านั้นแทน ...

เราให้ความเชื่อใจคนแปลกหน้าที่สวมใส่ชุด uniform ขององค์กรที่เรารู้จัก มากกว่าคนแปลกหน้าบางคนที่อยู่ในชุดแต่งกายที่เราไม่คุ้นเคย ... เรากลัวรับอาหารจากใครก็ไม่รู้ที่อยู่ในชุดแต่งกายของร้านอาหารที่เราเพียงแค่ว่าโทรศัพท์ไปสั่งซื้อ มากกว่าที่จะกลัวรับอาหารจากใครบางคนที่เราไม่เคยเห็นหน้า ทั้งๆ ที่ในระดับของบุคคลที่เราสัมผัสสัมพันธ์ด้วยนั้น ต้องถือว่า “ไม่รู้จักหัวนอนปลายตีน” ด้วยกันทั้งคู่ ??? ... ซึ่งก็ไม่ต่างกับการที่เราไว้วางใจใครก็ไม่รู้ที่อยู่ในพรรคการเมืองที่เราเคยได้ยินชื่อเสียง มากกว่าที่เราจะยอมไว้วางใจใครอีกบางคนที่อยู่ในพรรคการเมืองที่เราไม่รู้จัก แล้วก็ปล่อยให้ “คนไม่รู้หัวนอนปลายตีน” ฝ่ายหนึ่งสามารถมีสิทธิ์กำหนดชะตากรรมของสังคมที่เราเองมีส่วนร่วมอยู่กับใครอีกหลายล้านคนที่เราเองก็ไม่รู้จักเลยซักนิดเดียว ??? ... ส่วนในโลกทางธุรกิจนั้น เราก็มักไว้วางใจสินค้าที่หือไต่หือหนึ่ง มากกว่าสินค้าที่คล้ายๆ กันอีกตั้งหลายร้อยยี่ห้อ ทั้งๆ ที่เราอาจจะไม่เคยรู้จักคนทำงานในฝ่ายผลิตของยี่ห้อใดยี่ห้อหนึ่งเป็นการส่วนตัวเลยด้วยซ้ำ ... ความไว้วางใจในระดับบุคคลได้ถูกเบี่ยงเบนไปสู่ความไว้วางใจในระดับ “ตราสัญลักษณ์” หรือ “ยี่ห้อ” หรือถ้าจะให้ทันสมัยทันสมัยกับที่เขาเอ่อกันทั่วบ้านทั่วเมือง เราก็มักจะใช้คำว่า **Brand Name** อันนำไปสู่ปรากฏการณ์ทางสังคมธุรกิจเกี่ยวกับ “ยุทธศาสตร์ของการสร้างแบรนด์” นั่นเอง !! ... นี่คือการวิวัฒนาการทางสังคมที่ทวีความสลับซับซ้อนมากขึ้นเรื่อยๆ จนบางครั้งพวกเราเองก็ไม่เคยที่จะหยุดคิดและตั้งคำถามว่า *กัปตันของเครื่องบินโดยสารที่เราฝากชีวิตไว้กับเขาบนเวียงฟ้า นั้น มีความสามารถมากกว่ากัปตันอีกคนหนึ่งของสายการบินที่เราไม่รู้จักหรือไม่?* เราเชื่อใจระบบการคิดสรรบุคคลากรของสายการบินหนึ่งมากกว่าระบบของอีกสายการบินหนึ่ง ทั้งๆ ที่เราก็มักไม่รู้จักมันด้วยกันทั้งสองฝ่ายอยู่ดี ... แล้วจริงๆ เราก็มักไม่รู้จักที่วิศวกรการบินที่ตรวจสอบสภาพความพร้อมของเครื่องบินลำนั้นๆ ที่เราเอาชีวิตไปแขวนเอาไว้ด้วยซ้ำ ???!! ... แต่พวกเราทุกคนก็ “เชื่อ” ในความปลอดภัยทั้งหมดนั้นเสมอ ???!!

จะเกิดอะไรขึ้นกับการดำรงชีวิตของเรา หากเราไม่ยอมรับ Tunnel Vision ของสังคมดังที่ว่ามันนั้นทั้งหมด? มันมีบางสิ่งบางอย่างที่เราจำเป็นต้องละความสนใจไว้จริงๆ เพื่อจะสามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างราบรื่นและปกติสุขต่อไป :-)

ผมคงไม่ก้าวล่วงไปเล่าถึงปรากฏการณ์ทางจิตวิทยาสังคมดังที่มีรายละเอียดอยู่ในหนังสือเล่มดังกล่าว แต่ผมกลับรู้สึกว่าการสังคมของพวกเราได้พัฒนาไปในแนวทางที่ลบล้างความเป็น “ปัจเจกบุคคล” ของพวกเราลงไปเรื่อยๆ

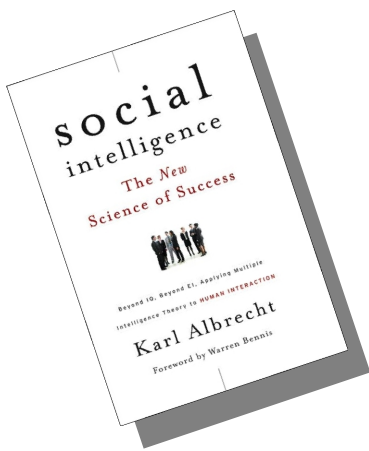
ซึ่งบางคนถึงกับใช้คำว่า มันเป็นแนวทางที่ “ทำลายความเป็นมนุษย์” ลงไปเลยทีเดียว ... ณ จุดนี้ ผมกลับมองว่า มันน่าจะไม่ใช่ความผิดพลาดของโลกอุตสาหกรรม หรือของเครื่องจักรกลใดๆ ที่พวกเราพัฒนาขึ้นมาเพื่อขยายประสิทธิภาพของการทำงาน ... “ความเป็นมนุษย์” ที่หลายคนกล่าวอ้างนั้น มันค่อยๆ ถูกบ่อนทำลายไปพร้อมกับ “ความเป็นปัจเจกบุคคล” มาตั้งแต่มนุษย์พยายามเรียกร้องหาความร่วมมือระหว่างมนุษย์ด้วยกันมาตั้งนานแล้ว ... เพราะมนุษย์ไม่อาจทำใจให้ยอมรับในสิ่งที่ตนเองไม่รู้จักรัก ไม่ว่าสิ่งนั้นจะมีรูปร่างหน้าตาคล้ายกับตนเองมากขนาดไหนก็ตาม สังคมมนุษย์จึงต้องพัฒนาระบบความเชื่อในบางสิ่งบางอย่างที่ “เป็นสากล” มากกว่าความแตกต่างระหว่างเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ด้วยกัน ... ณ จุดนั้นต่างหากที่ “ความเป็นมนุษย์” ของพวกเราทุกๆ คน เริ่มที่จะถูกลดบทบาทลงไปอย่างค่อยเป็นค่อยไปมาเป็นเวลาร่วม 100,000 ปีเข้าไปแล้ว

เอาล่ะ ... ถ้าย้อนนึกไปถึงคำสอนทางศาสนาหลายๆ ศาสนาทั่วโลก เราก็มักจะพบเห็นคำสอนประเภทที่สอนให้พวกเรา “ละตัวตน” หรือ “ละอัตตา” หรือให้พิจารณาว่า “โลกทั้งผองเป็นพี่น้องกัน” อยู่บ่อยๆ ซึ่งหากมองในแนวทางของ Tunnel Vision อย่างที่ว่ามาในเรื่องของ Anonymity นี้ สังคมมนุษย์ได้พัฒนามาในแนวทางที่พยายาม “ละตัวตน” ในระดับ “ปัจเจก” ไปตั้งนานแล้ว จึงอาจกล่าวได้ว่า มนุษย์ที่ยังยึดมั่นถือมั่นในความเป็น “ปัจเจกบุคคล” หรือ “อัตตานิยม” คือมนุษย์ที่ล่าหลังกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมอย่างเห็นได้ชัด ... ซึ่งเป็นความคิดความเชื่อที่น่าจะต้องขัดแย้งกับแนวทางของพวกที่เรียกร้อง “ความเป็นมนุษย์” อย่างแน่นอน เพราะส่วนใหญ่ของนักตรรกะในแนวทางดังกล่าว มักจะเป็นพวก “ปัจเจกนิยม” ซะโดยมาก :-) ... และผมอยากจะเสนอไว้ตรงนี้ด้วยว่า ชนชาว “ปัจเจกนิยม” ทั้งหลายนั้น น่าจะเป็นคนที่มึนงงกับแคบมาก ๆ เพราะในขณะที่พวกเขาเรียกร้องให้คนอื่น ๆ ยอมรับใน “ความเป็นปัจเจกของตน” นั้น กลับไม่ยึดถือ “ความเป็นปัจเจกของผู้อื่น” เลย ... เพราะหากพวกเขาสนใจจริงๆ อย่างที่ปากว่าแล้วละก็ ... พวกเขาขอยอมอยู่ในอาคารที่หวาดผวาลดเวลาที่ต้องคลุกคลีกับ “คนแปลกหน้า” เป็นล้านๆ คนในสังคม ซึ่งในที่สุดแล้ว ถ้าไม่หนีไปอยู่ป่าเป็นทาร์ซาน ก็ต้องพำนักอาศัยในโรงพยาบาลบ้า และรับการดูแลรักษาจากใครก็ไม่รู้อีกตั้งหลายสิบหลายร้อยคน !! ... เราต้องไม่ลืมว่าทันทีที่เราเชื่อถือใน “สถาบัน” ใดสถาบันหนึ่ง มันคือเวลาเดียวกับที่เรา “เลิกสนใจ” ใน “ความเป็นปัจเจก” ของสมาชิกที่ร่วมอยู่ในสถาบันเดียวกันนั้นไปเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ... ไม่ยกเว้นแม้แต่ว่า “สถาบัน” ที่ว่านั้น จะถูกเรียกว่า “กฎหมาย” หรือชื่ออื่นใดที่อุปโลกขึ้นมาให้เชื่อถือร่วมกันก็ตาม

ตรงนี้ก็จะเป็นอีกจุดหนึ่งที่ผมมักจะมองว่า ศาสนาที่ดีจะต้องไม่ใช่ศาสนาที่เลี่ยมสอนให้คนละทิ้งสังคม แล้วหลีกเร้นไปอยู่กับเสือสางบ้างชะนี เพราะแนวคำสอนอย่างนั้นจะมีค่าเท่ากับการบ่อนทำลายความเจริญก้าวหน้าในอีกหลายๆ ด้านของกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคม โดยผมถือว่ามันเป็น “ความมั่งง่าย” ของคนที่ปฏิบัติเอง เนื่องจากมันเป็นการกระทำที่เกิดจากความกลัวต่อการปรับตัวให้เข้ากับความสัมพันธ์ซับซ้อน อันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ทางสังคมที่จะต้องเกิดขึ้น ... ผมค่อนข้างที่จะเชื่อในทางตรงกันข้ามที่ว่า ศาสนาหรือหลักธรรมคำสอนที่ดี จะต้องพยายามสอนให้มนุษย์รู้จักที่จะพยายามปรับตัว เพื่อที่จะสามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันกับสภาพแวดล้อมและมนุษย์อื่นๆ ได้อย่างสร้างสรรค์ จะต้องเป็นคำสอนเพื่อให้มนุษย์ลดละ “ความหยิ่งผยองของปัจเจก” ลดละความยึดติดใน “อัตตา” และเชื่อมั่นในบางสิ่งบางอย่างที่จะสานสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเผ่าพันธุ์ให้ดำรงอยู่ตลอดไป การปฏิบัติธรรมจึงไม่ใช่การหลบหนีหนีหายไปนั่งหลับตาโดยไม่รับรู้โลก แต่การปฏิบัติธรรมย่อหมายถึงการที่เราพยายามสรรค์สร้างความสำเร็จออกมาทางความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ... **เพราะว่าธรรมคือโลก และโลกคือธรรม**

Social Intelligence

มีหนังสืออีกเล่มหนึ่งที่ผมซื้อเอาไว้เมื่อปลายๆ ปี 2005 ชื่อเรื่องว่า Social Intelligence : The New Science of Success ซึ่งถ้าจะแปลกันอย่างตรงๆ ตัวก็น่าจะแปลว่า “*ความฉลาดทางสังคม : ศาสตร์แห่งความสำเร็จยุคใหม่*” มันทำให้ผมนึกถึงคำว่า Social Capital ที่บางคนแปลไว้ว่า “*ต้นทุนทางสังคม*” จากหนังสือเล่มใดเล่มหนึ่งในทะเลน้ำหมึกของผม ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้นึกถึงเรื่อง EQ หรือ Emotional Intelligence ที่เคยห่อถักกันอย่างยกใหญ่ในสังคมตำราบ้านเราเมื่อหลายปีก่อน จากการนำเสนอของ Daniel Goleman

ถ้ามองตาม theme ของหนังสือเรื่อง The Company of Strangers ที่ยกเอาเรื่อง Tunnel Vision มาเป็นบทเริ่มต้น จากนั้นก็ค่อยๆ สาธยายไปหาต้นกำเนิดแห่ง “*สถาบันอุปโลก*” ทั้งหลายในรูปของ Anonymity World โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ “*สถาบันแห่งเงินตรา*” ซึ่งกลายเป็นอะไรบางอย่างที่มนุษย์ทั้งสังคมโลกให้ความเชื่อถือ จนกลายเป็นปัจจัยหนึ่งที่ร้อยรัด “*วิสัยทัศน์*” ของผู้คนในสังคมให้ติดแคบจนคล้ายกับเป็นเพียง “*วัตถุประสงค*” เดียวของชีวิต ... “*ความสำเร็จ*” ในความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ส่วนใหญ่จึงถูกบดบังด้วย “*ความสำคัญ*” ของ “*สถาบันแห่งเงินตรา*” และกลายมาเป็นโลกแห่ง “*วัตถุนิยม*” ที่มีบอดและน่าจะถึงขั้นขาดแคลน “*จริยธรรม*” ทั้งในด้านชีวิตส่วนตัวและในด้านของสังคม

“*สถาบันแห่งเงินตรา*” น่าจะเป็นวิวัฒนาการขั้นสูงสุดของ Anonymity World เพราะมันกลายเป็น “*ชุด uniform*” เดียวที่คนทั้งโลก “*รู้จัก*” และให้ความเชื่อถือ มันถูกพัฒนาจนคล้ายกับเป็น “*กุญแจ*” ที่จะสามารถไขเข้าไปสู่กลุ่มสังคมใดๆ ก็ได้ในโลกแห่งความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนนี้ ... ความมุ่งหวังอย่างไม่สมดุลง่าย เพื่อจะมีสิทธิ์ครอบครอง “*กุญแจ*” ดอกนี้ของมนุษย์ส่วนใหญ่ในสังคม ได้กลายเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาให้สังคมมนุษย์มุ่งไปสู่ “*ความเป็นอมมนุษย์*” เพราะต่างก็มุ่งหวังกันแต่ในด้านของ “*วัตถุเชิงสัญลักษณ์*” มากกว่าจุดประสงค์ที่แท้จริงในด้านของความสัมพันธ์ทางสังคมและความร่วมแรงร่วมใจในการพัฒนาสังคมโลกให้เจริญต่อๆ ไปอย่างยิ่งยด

การ “*ละตัวตน*” หรือ “*สลดอัตตา*” ในฐานะของ “*มนุษย์*” ที่เป็น “*สัตว์ชี้ระวางและโหดร้าย*” โดยธรรมชาติ กับการปรับเปลี่ยนไปสู่ “*ความเป็นอมมนุษย์*” ที่มุ่งเน้นแต่ในด้านของ “*วัตถุเชิงสัญลักษณ์*” ได้กลายเป็นข้อขัดแย้งใหม่ในสังคมปัจจุบัน และกลายเป็นเส้นแบ่งที่ชัดเจนระหว่าง “*เรื่องทางโลก*” กับ “*เรื่องทางธรรม*” ซึ่งผมเชื่อว่า จุดกำเนิดของแนวคิดทั้งสองแนวทางนี้ ต่างก็มีเป้าประสงค์ที่สวดยสดงดงามเหมือนกัน นั่นก็คือการประสานความร่วมมือระหว่างกันของมนุษยชาติทั้งมวล โดยการชี้นำให้มนุษย์ละความเป็น “*ปัจเจกนิยม*” หรือความเป็น “*อัตตานิยม*” เพื่อที่จะยอมรับมาตรฐานบางอย่างร่วมกัน ... ฝ่ายหนึ่งจึงพัฒนาไปในแนวทางของ “*วัตถุนิยม*” หรือที่ผมใช้คำว่า “*วัตถุเชิงสัญลักษณ์*” ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งพัฒนาไปในแนวทางของ “*จิตนิยม*” ซึ่งจะเน้นในเรื่องของ “*นามธรรม*” ที่ไม่สามารถจับต้องได้ ไม่ว่าจะเป็นแนวทางของพวกเขา “*เทวนิยม*” หรือ “*อเทวนิยม*” ก็ตาม

เราไม่อาจปฏิเสธได้เลยว่า “*วัตถุนิยม*” หรือ “*วัตถุเชิงสัญลักษณ์*” นั้น มี “*ความเรียบง่าย*” มากกว่า ในการสื่อความหมายและการทำความเข้าใจกับผู้คนในสังคมโดยส่วนใหญ่ จึงไม่แปลกที่กระบวนวิวัฒนาการดังกล่าวจะประสบความสำเร็จในการเข้าถึงกระบวนการรับรู้ของผู้คนได้อย่างกว้างขวาง และได้ก้าวขึ้นสู่กระแสหลักของวิวัฒนาการแทบจะทุกๆ ด้านของสังคมมนุษย์ในเวลาต่อมา และทำให้ฝ่าย “*จิตนิยม*” ไม่ว่าจะ เป็น “*เทวนิยม*” หรือ “*อเทวนิยม*” กลายเป็นแนวทางของวิวัฒนาการทางสังคมที่ “*ล้ำหลัง*” ไปในที่สุด ... แต่ผมก็ยังเชื่อว่า ความปรารถนาดั้งเดิมของ “*วัตถุนิยม*” นั้น น่าจะไม่ใช่การพัฒนาไปสู่ความเป็น “*อมมนุษย์นิยม*” อย่างแน่นอน !!

ผมเองก็ไม่ได้แก้กล่าวในสาขาวิชาปรัชญาอะไร แต่ผมเชื่อว่า “วัตถุนิยม” กับ “นิยมวัตถุ” เป็นแนวคิดที่แตกทิศแตกทางกันไปคนละความหมาย ... การสั่งสอนให้มนุษย์คิดหรือเชื่อว่า ทุกๆ ชีวิตและสรรพสิ่งล้วนแล้วแต่มีองค์ประกอบขึ้นพื้นฐานที่จับต้องได้จำนวนหนึ่งเหมือนๆ กัน ... กับการสอนให้มนุษย์เชื่อว่าพวกเขาต่างก็เป็นผลงานของการเสกสร้างจากองค์พระเจ้าเหมือนๆ กันนั้น ... มันไม่ต่างกับการที่เราจะบอกว่า “โลกทั้งผองเป็นพี่น้องกัน” ซักเท่าไรเลย ... ผมเชื่อว่าทั้งสองแนวทางล้วนแล้วแต่มีความปรารถนาที่จะสร้างสรรค์ความสัมพันธ์สุขให้กับกระบวนการทางความสัมพันธ์ของสังคมมนุษย์ด้วยกันทั้งสิ้น ... และจริงๆ แล้ว แม้แต่แนวทางของพุทธธรรมที่แยกย่อยส่วนประกอบของชีวิตออกมาเป็น “เบญจขันธ์” กับอะไรๆ อีกตั้งหลากหลายแนวทางนั้น ผมก็เชื่อว่ามีจุดประสงค์เพื่อจะจรโลงความสัมพันธ์อันราบรื่นของการอยู่ร่วมในกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมเช่นกัน

อาการของ “โรคนิยมวัตถุ” น่าจะเป็นผลมาจาก “ความที่นกระหาย” ทางความสัมพันธ์ที่เกินขอบเขต จนเกิด “พฤติกรรมเบี่ยงเบน” ทางจิตประสาท เพราะแทนที่จะให้ความสำคัญอยู่กับ “เป้าประสงค์ในความสัมพันธ์” กลับทะลึ่งไปเน้นย้ำอยู่กับ “วัตถุเชิงสัญลักษณ์” สำหรับสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันซะฉิบ ... ในทำนองว่าอยากที่จะกัดกินจนบเลียมหรือเครื่องไม้เครื่องมือ แทนที่จะเอาไปใช้พรวนไถไร่นาเพื่อปลูกเลี้ยงพันธุ์พืชอันจะเป็นอาหารจริงๆ สำหรับร่างกายประมาณนั้น ???! ... ซึ่งอาการ “เบี่ยงเบนทางจิต” อย่างนี้ ผมอยากจะทำถือว่าเป็น “เรื่องทางโรค” ไม่ใช่ “เรื่องทางโลก” เพราะมันควรจะจัดให้เป็น syndrome ไม่ใช่ -ism มันควรจะเป็น Materializing Syndrome ไม่ใช่ Materialism ซึ่งมีเป้าประสงค์และแนวทางในการคิดการสอนที่แตกต่างกันอย่างลิบลับ

ส่วนใครจะอยากเรียกคุณสมบัตินี้ว่าเป็นยุคแห่ง “วัตถุนิยม” หรือ “บริโภคนิยม” นั้นผมก็คงไม่คัดค้าน แต่ผมอยากจะทำเป็นยุคแห่ง “อมนุษย์นิยม” มากกว่า เพราะว่ามันเป็นยุคเป็นสมัยที่คนเราให้ความสำคัญกับ “วัตถุเชิงสัญลักษณ์” มากกว่าความสำคัญทางด้านจริยธรรมหรือจิตวิญญาณ ซึ่งความคลั่งไคล้ดังกล่าวไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะกับ “เงินตรา” เท่านั้น แต่มันถูกเหมารวมไปถึง “วัตถุสิ่งของ” อื่นๆ อันเป็นสัญลักษณ์แห่ง “ความมั่งคั่งทางเงินตรา” ด้วย ... ความบ้าคลั่งในสินค้า Brand Name ที่เป็นกรณีส่วนใหญ่ของสังคมธุรกิจนั้น เป็นภาพสะท้อนที่คนเราใช้เพื่อสร้าง “สัญลักษณ์แห่งความมั่งคั่ง” ให้กับตัวเอง โดยมีจุดประสงค์ที่ต้องการจะสะท้อนให้เกิดเป็น “ภาพลักษณ์ของผู้ที่มีเงินตรา” นั่นเอง

ผมเชื่อว่าหนังสือเรื่อง Social Intelligence คงจะลดคุณค่าในตัวเองลงไปมาก หากจะบอกเล่าถึง “ความสำเร็จ” ในมิติเดียวกับที่ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมกำลังให้ความสำคัญในปัจจุบัน ... แต่ก็ต้องยอมรับครับว่า ผมสนใจที่ชื่อของหนังสือมากกว่าคำว่า Success ที่ปรากฏอยู่ในชื่อรองของมัน และให้ความเชื่อถือกับบุคคลที่เขียนคำนำให้กับหนังสืออย่าง Warren Bennis มากกว่าเจ้าของผลงานอย่าง Karl Albrecht ซะเองด้วยซ้ำ ... ซึ่งถ้าจะสังเกตกันจริงๆ แล้วละก็ เรากำลังย้อนกลับมาถึงจุดเริ่มต้นของเอกสารอีกครั้งด้วยชื่อของ Warren Bennis นี้เอง อย่างน้อยที่สุดผมก็ให้ credit ไปได้เลยว่า บุคคลอย่าง Warren Bennis จะไม่ยอมเขียนคำนำให้กับใครที่มีแนวความคิดแตกต่างเป็นคนละขั้วกับเขาอย่างแน่นอน ในเมื่อเขาเอ่ยถึงเรื่อง Liberal Arts ที่มีลักษณะของ Multi-Disciplines ผมก็เชื่อว่าคำว่า Success ในความหมายของหนังสือเรื่อง Social Intelligence นี้ น่าจะไม่ตีบตันอยู่แค่ “ความมั่งคั่ง” ในด้านของเงินตราเพียงมิติเดียว ... แล้วผมก็รับประกันได้เลยว่า มันมีบางอย่างที่น่าสนใจสำหรับใครก็ตามที่ชอบแนวคิดของ “จักรวาลคู่ขนานทางความคิด” ที่นำเสนอไว้โดยเอกสารชุด ZHUQIDOX นี้มาตั้งแต่ episode II

ตามบทนำที่ปรากฏในหนังสือเรื่อง Social Intelligence นั้น มันควรจะถือเป็นภาคขยายความให้กับแนวความคิดเรื่อง Multi-Intelligence ของ Dr. Howard Gardner และมีส่วนที่เป็นอีกภาคหนึ่งของ Emotional Intelligence ที่นำเสนอโดยของ Daniel Goleman อีกด้วย (Daniel Goleman ไม่ใช่คนแรกที่เอ่ยถึงเรื่อง EI หรือ EQ แต่เป็นผู้ขยายความจนเป็นที่รู้จักกันไปทั่วโลก) ... รายละเอียดของ Social Intelligence ตามแนวคิดของ Karl Albrecht ผมจะขอเก็บเอาไว้เล่าทีหลัง เพราะผมเกิดสนใจเรื่อง Multi-Intelligence ของ Dr. Howard Gardner ขึ้นมาซะก่อนแล้วในตอนนี่ :-)

Dr. Howard Gardner เป็นนักวิชาการในด้าน Cognitive Science ที่ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับกลไกการทำงานของสมองมนุษย์ โดยเฉพาะในด้านที่เกี่ยวกับ “ความรู้สึกรู้จักคิด” และประกาศต่อต้านแนวคิดของการประเมินศักยภาพของมนุษย์ด้วยตัวเลขเดียวๆ ตามแนวทางของ IQ อย่างสิ้นเชิง ทั้งนี้เพราะเขาเชื่อว่า มันเป็นแนวทาง

การประเมินมนุษย์ที่ “คับแคบ” จนเกินไป จนถึงกับจะเป็นอุปสรรคที่ขัดขวางกระบวนการพัฒนาศักยภาพในด้านอื่นๆ ของมนุษย์ในระยะยาว ... เขามีความเชื่อว่ามนุษย์มี “ความฉลาดหลากหลายมิติ” ที่ไม่สามารถประเมินได้โดยตรงจากแบบทดสอบที่ออกแบบไว้โดยกลุ่มนักวิชาการที่คลั่งไคล้ตัวเลขในด้านของ IQ เพียงมิติเดียว โดยที่ “ความฉลาดหลากหลายมิติ” หรือ Multi-Intelligence (MI) ที่ว่านี้ Dr. Howard Gardner ได้แบ่งย่อยออกเป็น 8 มิติด้วยกัน (ความจริงแล้วเขาแบ่ง MI ออกเป็น 7 มิติในตอนแรกๆ ที่ประกาศทฤษฎีนี้ของเขา) และยังคงศึกษาค้นคว้าที่จะระบุมิติอื่นๆ ของ “ความฉลาด” ในมนุษย์เพิ่มเติมขึ้นมาอยู่ตลอดเวลาอีกด้วย ... มิติของความฉลาดตามแนวทางของ Dr. Howard Gardner ประกอบด้วย

1. Linguistic intelligence : ความฉลาดในการใช้ภาษาหรือถ้อยคำ
2. Logical-mathematical intelligence : ความฉลาดในด้านคณิตศาสตร์และตรรกศาสตร์
3. Spatial intelligence : ความฉลาดในด้านของรูปภาพและการสื่อสารด้วยสัญลักษณ์
4. Bodily-Kinesthetic intelligence : ความฉลาดในด้านร่างกายหรือสรีระ
5. Musical intelligence : ความฉลาดในด้านดนตรี
6. Interpersonal intelligence : ความฉลาดในการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น
7. Intrapersonal intelligence : ความฉลาดในการเรียนรู้จากตนเอง
8. Naturalist intelligence : ความฉลาดต่อธรรมชาติแวดล้อม

อย่างไรก็ตาม Karl Albrecht ได้ย่นย่อ 8 มิติของ Dr. Howard Gardner ให้เหลือเพียง 6 มิติหรือ 6 ด้าน เพื่อจะเรียกว่า Intelligence Cube หรือ “ลูกเต๋าแห่งความฉลาด” ที่ต่างก็เป็นส่วนประกอบของกันและกันเช่นเดียวกับด้านทั้ง 6 ของลูกเต๋า คือ

1. Abstract Intelligence : symbolic reasoning
2. Social Intelligence : dealing with people
3. Practical Intelligence : getting thing done
4. Emotional Intelligence : self-awareness and self-management
5. Aesthetic Intelligence : the sense of form, design, music, art, and literature
6. Kinesthetic Intelligence : whole-body skills like sports, dance, music, or flying a jet fighter

สาระจริงๆ ที่ผมอยากจะเล่าก็ไม่ได้อยู่ที่จะชวนกันให้ตัดสินว่าของใครผิดหรือของใครถูก แล้วก็ไม่ได้พยายามจะเสนอว่าแนวความคิดของคนไหนดีกว่ากัน แต่ผมเชื่อว่า Karl Albrecht ต้องการอธิบายขยายความให้กับแนวคิดของ Dr. Howard Gardner โดยการดึงเอาเรื่องของ Intrapersonal Intelligence ที่เป็นเรื่องของ self reflection มาจับคู่กับ Emotional Intelligence ที่นำเสนอไว้โดย Daniel Goleman แล้วก็เลยสร้างคำใหม่อย่าง Social Intelligence ไปจับคู่กับ Interpersonal Intelligence ที่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ตามแนวคิดของ Dr. Howard Gardner ... ทางหนึ่งก็ต้องการอิงอาศัยความโด่งดังของเรื่อง EQ หรือ EI ในขณะที่ยีกทางหนึ่งก็ต้องการเน้นความแตกต่างของคำว่า **Interpersonal** กับ **Intrapersonal** ที่ Dr. Howard Gardner ใช้มาตั้งแต่ต้นด้วยนั่นเอง ... แต่จุดที่ผมอยากให้เห็นก็คือ มันมีความพยายามของนักวิชาการกลุ่มหนึ่ง ที่เสนอทฤษฎีความเชื่อที่ว่า มนุษย์ไม่ได้มีศักยภาพที่แบนราบเป็นมิติเดียวๆ แต่มีความหลากหลายหลายมิติแห่งความฉลาดที่แตกต่างกันไปในแต่ละปัจเจกบุคคล ... จริงอยู่ที่เราสมควรที่จะพัฒนาศักยภาพของแต่ละบุคคลให้เหมาะสมกับมิติแห่งความฉลาดของบุคคลนั้นๆ แต่การพัฒนาในระดับของสังคมแล้ว เราจำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพแบบหลากหลายมิติให้กับสังคมเสมอ ... ในขณะเดียวกัน มนุษย์แต่ละคนก็ไม่สมควรที่จะ “ยอมจำนน” ต่อคำตัดสินที่เกิดจากแบบทดสอบใดแบบทดสอบหนึ่งเท่านั้น เพราะไม่ว่าแบบทดสอบนั้นๆ จะถูกออกแบบมาโดยนักวิชาการที่เชี่ยวชาญขนาดไหนก็ตาม มันไม่มีทางที่จะเป็นภาพสะท้อนของ “ความฉลาดหลากหลายมิติ” ของมนุษย์อย่างเราๆ ได้อย่างแท้จริง ... โดยยังไม่ต้องนับรวมไปถึง “ความเป็นสัตว์ที่สามารถฝึกฝนได้” ของพวกเราอีกด้วยนะเออ !!

เวลาที่เอ่ยถึง EQ หรือ EI นั้น หลายคนมักจะนึกถึงหนังสือของ Daniel Goleman ทั้งๆ ที่แกไม่ได้เป็นคนแรกที่คิดค้นเรื่องนี้ขึ้นมา แต่เพราะแกเป็นคนที่น่าสนใจให้เห็นภาพที่เป็นหมวดหมู่หรือ “ส่วนประกอบ” ที่ควรจะถูกรวบรวมว่า EQ หรือ EI ที่นักวิชาการหลายคนเอ่ยอ้างถึง ... คล้ายๆ กับว่าแกเป็นนักเคมีที่สามารถจำแนกสารประกอบชนิดใดชนิดหนึ่งออกมาให้เห็น “องค์ประกอบ” ย่อยๆ ได้สำเร็จ .. อะไรประมาณนั้น :-)

EQ ตามแนวคิดของ Daniel Goleman แยกออกเป็น 5 ส่วนด้วยกันคือ 1) Self-Awareness. 2) Mood Management. 3) Self-Motivation. 4) Empathy. และ 5) Managing Relationships ... แต่ก็มีอีกบางตำราที่พัฒนาต่อจากแนวคิดดังกล่าว โดยย่อให้เหลือแค่ 4 องค์ประกอบคือ Self-Awareness กับ Self-Management, Social Awareness กับ Social Management

ที่นี้พอมมาถึงเรื่องของ Social Intelligence หรือ SI เขาก็จัดการแบ่งออกเป็น 5 องค์ประกอบอีก ซึ่งนาย Karl Albrecht แกตั้งชื่อให้ย่อได้เป็น S.P.A.C.E. คือ **S**ituational Awareness, **P**resence, **A**uthenticity, **C**larity, และ **E**mpathy ... แต่จะว่าไปแล้วก็อาจจะมีส่วนประกอบที่คาบคาบคอบคอบอยู่ทั้งด้านที่เป็น **Intrapersonal** กับ **Interpersonal** หรือระหว่าง Individual กับ Social อยู่ด้วยเหมือนกัน ... ซึ่งตรงจุดนี้ก็ต้องทำความเข้าใจกันก่อนนะว่า ตั้งแต่เริ่มต้นของแนวความคิดเรื่อง Multi-Intelligence ของ Dr. Howard Gardner นั้น เขาไม่ได้ต้องการจะแยกย่อยส่วนประกอบต่างๆ ออกจากกันอย่างเด็ดขาด แต่เขาต้องการแสดงรายละเอียดขององค์ประกอบในมิติต่างๆ ของ “**ความรู้สึกรู้สึกนึกคิด**” ของมนุษย์ โดยในระดับของปรากฏการณ์นั้น ทุกๆ องค์ประกอบจะดำรงอยู่ร่วมกันในลักษณะของ Clusters หรือเป็นกลุ่มก้อนของ “**ประสบการณ์**” หรือ “**ความชำนาญ**” ที่แตกต่างกันไปในแต่ละปัจเจกบุคคล

เอาละนะ ... ย้อนกลับไปอ่านเรื่อง “**พุทธธรรม**” กันอีกรอบมั๊ย? ผมว่าบางที่เราน่าจะกลับไปทบทวนเรื่อง “**ชีวิตคืออะไร**” ตามแนวทางของพุทธธรรมกันอีกซักหนนะ ... ผมบอกแล้วว่ามันมีบางอย่างที่คล้ายคลึงกับแนวทางของ Cognitive Science มากๆ เพราะว่าฝ่ายหนึ่งศึกษากลไกการทำงานของจิต ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งศึกษากลไกการทำงานของสมอง ซึ่งทั้งสองแนวทางต่างก็มีลักษณะของการแบ่งองค์ประกอบต่างๆ ออกมาเป็น Clusters ย่อยๆ เพื่อให้สะดวกกับการอธิบายขยายความ แต่ไม่ได้ต้องการแบ่งแยกให้ออกเป็นเอกเทศที่ไม่ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับส่วนอื่นๆ อีก มันเป็นภาพเปรียบเทียบที่น่าสนใจ และดูเหมือนว่า มันน่าจะมี Wormholes อยู่ ณ แห่งมุมใดแห่งมุมหนึ่งที่เราจะสามารถมองเห็นทะลุข้ามกลับไปกลับมาระหว่างแนวทางทั้งสองนี้

เพราะ MI และ EQ หรือ EI และ SI นี้ได้ถูกพัฒนาต่อยอดจากนักวิชาการไปสู่ภาคธุรกิจ หรือถ้าจะให้ครอบคลุมจริงๆ ก็ต้องบอกว่ามันถูกพัฒนาไปเพื่อ “**ประโยชน์ในทางโลก**” ซึ่งก็คือสังคมตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงระดับองค์กรหรือระดับประเทศ ... มันจึงทำให้ผมเชื่อว่า แนวทางของ “**พุทธธรรม**” ก็ไม่ควรที่จะกลายเป็นแนวทางเพื่อ “**การตัดขาดจากทางโลก**” ไปได้ ... ในทางตรงกันข้าม ผมค่อนข้างที่จะมีความเชื่อว่าพวกเราได้ขีดเส้นแบ่งที่ผิดๆ ระหว่าง “**เรื่องทางโลก**” กับ “**เรื่องทางธรรม**” มาเป็นเวลานานหลายชั่วอายุคนแล้ว และสมควรแก่เวลาที่จะต้องทบทวนกระบวนการคิดของพวกเราเองซะใหม่ ... จริงๆ แล้วการ “**หันหน้าเข้าวัด**” ไม่ได้แปลว่า “**หันหลังให้โลก**” แต่มันน่าจะหมายถึงการหันข้างๆ แบบตะแคงๆ ในลักษณะของ Lateral Thinking ซะมากกว่า มันเป็นแนวคิดและแนวทางการปฏิบัติที่ต่างก็ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ... ไม่ควรจะไปชี้ชัดว่าแนวทางไหนดีกว่าแนวทางไหนหรือระบุลงไปอย่างชัดเจนว่าวิธีไหนผิดหรือถูก ... เพราะมีความมืด โลกจึงรู้จักความสว่าง เพราะมีความไม่งาม โลกจึงรู้จักกับความสวย เพราะมีความมืด โลกจึงรู้จักความตรง ... เต้าที่แท้ย่อมหมายถึงความอยู่ร่วม มีใช้ความแปลกแยกปลีกห่างของสรรพสิ่ง ... “**การรู้จักแยกแยะ**” กับ “**ความรู้สึกรู้สึกแบ่งแยก**” เป็นธรรมที่ต่างชั่วต่างกรรมกันอย่างสิ้นเชิง ... เชื้อกูเหอะ !!!

ค่าของคน อยู่ที่คนของใคร

มันอาจจะฟังดูเป็นคำพูดที่ส่อเสียด แดกดัน หรือแสดงอาการไม่ยอมรับ “ความมอยุติธรรม” ของสังคมที่พวกเราอาศัยอยู่ ... แต่พวกเราจะไปมองหา “ความมอยุติธรรม” จากโลกที่มีแกนเอียงๆ อยู่ไม่ได้จากที่ไหน?? ... เพราะสิ่งที่อยู่ในสภาวะสมดุลย์ ล้วนแล้วแต่หยุดนิ่งไม่เคลื่อนไหว จะมีก็แต่สิ่งที่ยังพยายามรักษาสมดุลย์เอาไว้เท่านั้น ที่จะเคลื่อนที่ต่อไปอย่างไม่รู้จักหยุดจักหย่อน ... ผมมองคำว่า “ยุติ” กับ “อยุติ” ในคำที่พวกเราชอบเอ่ยถึงนี้ แล้วก็นึกจะรู้สึกว่ามันได้สะท้อนบางอย่างของการผูกค้ำเอาไว้ก่อนแล้ว :-)

ประโยชน์ของอาวุธที่คมกล้า ย่อมขึ้นอยู่กับผู้รู้จักใช้
จอมคนที่เปรี๊ยะปราด ย่อมขึ้นอยู่กับโอกาสสำแดงประกาย
เจตนาสร้างผู้กล้า สถานการณ์สร้างวีรชน

คำพูดที่ไพเราะเสนาะหู มีความหมายที่ไม่แตกต่างจากคำว่า “ค่าของคน อยู่ที่คนของใคร” เลย ... จริงๆ ... มันขึ้นอยู่กับว่าเราจะเลือกพอใจหรือไม่พอใจกับแง่มุมไหนของคำเหล่านั้นเท่านั้น เพราะไม่ว่าเราจะชอบหรือไม่ชอบ ล้วนจะยอมเป็นสัจจะ และมันไม่อาจรู้ร้อนรู้หนาวไปตามประสาของพวกเรา ... จอมปราษฎ์ที่รับใช้ทราชา ย่อมมีคุณค่าน้อยกว่าสามัญชนที่รับใช้ปวงประชา ... ค่าของคนอยู่ที่คนของใคร ... อย่างนี้ยังพอรู้สึกถึง “ความมอยุติธรรม” อยู่บ้าง ... ใช่หรือไม่??

สิ่งที่นำเสนอมาตลอดเอกสารฉบับนี้ น่าจะจบลงตั้งแต่ที่ผมยังอยู่ในระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวที่ประเทศญี่ปุ่น เมื่อช่วงกลางๆ เดือนเมษายน 2549 นี้เอง ... สังคมของประเทศญี่ปุ่นที่หลายๆ คนมองว่าเจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านของวัตถุและวัฒนธรรม ผมกลับมองว่ามันเป็น “สังคมของคนโง่” ที่ไม่รู้จักสร้างสรรค์ แต่ความเจริญรุ่งเรืองทั้งหมดเป็นเพราะพวกเขามี Tunnel Vision บางอย่างที่สอดคล้องกัน แต่ละปัจเจกบุคคลเป็นเพียงฟันเฟืองเล็กๆ ของกลไกที่ใหญ่โตระดับสังคมหรือระดับประเทศ คนญี่ปุ่นไม่ต่างไปจาก “หุ่นยนต์” ที่ถูกโปรแกรมเอาไว้แทบจะทุกอย่างก้าวของการดำเนินชีวิต พวกเขารู้จักเพียงคำว่า “ระบบ” และไม่อาจจะเข้าใจใน “ความเปลี่ยนแปลง” ที่ปรับเปลี่ยนไปอย่างเป็นพลวัต ... มันคือสังคมที่สงบเรียบร้อย แต่ก็จืดชืดเหมือนกับอาหารการกินของพวกเขาทั้งประเทศ พวกเขาแทบจะบอกได้เลยว่า คนญี่ปุ่นกำลังรู้สึกยังไง หรือกำลังคิดอะไรอยู่บ้าง ในแต่ละปฏิสัมพันธ์ที่พวกเขา กำลังติดต่อสื่อสารกับพวกเรา ... ทุกอย่างแทบจะหยุดนิ่งและตายตัว โดยการปรับเปลี่ยนแต่ละครั้งของพวกเขา จะต้องมาจากฉันทานุมัติจากระบบที่พวกเขาอาศัยอยู่ ... ไม่มี “มนุษย์ญี่ปุ่น” คนไหนที่จะสามารถคิดให้แตกต่างออกไปได้เพียงลำพัง ... “ความสงบเรียบร้อยของสังคม” ต้องแลกมาด้วย “ความเครียดในระดับบุคคล” ที่มีอัตราการฆ่าตัวตายสูง จนถึงขนาดที่หน้าตาของอาคารสูงแทบทุกแห่ง ถูกกำหนดให้เปิดออกได้เพียงช่องแคบๆ ที่สามารถเอามือหรือเท้าแหงมือออกไปได้เท่านั้น !!! ... พวกเราารู้สึกว่าคนญี่ปุ่นเก่ง เพราะเรามองว่าประเทศและสังคมของพวกเขาเจริญ ... นั่นเป็นเพราะเราตัดสินความเก่งของพวกเขา จากสังคมและวัฒนธรรมที่พวกเขาอาศัยอยู่ ... ใช่หรือไม่? ... เพราะพวกเขาเป็น “คนของญี่ปุ่น” จึงทำให้ดูดีดูเก่ง ... อย่างนั้นหรือเปล่า?

ผมมีโอกาสได้เดินทางไปประเทศญี่ปุ่น 2-3 ครั้งในรอบระยะเวลาเกือบ 20 ปีมานี้ และยอมรับกับตัวเองว่ามันเป็นสังคมที่น่าประทับใจ แต่ไม่น่าอยู่อาศัย เพราะออกจะฝืนกับจริตของตัวเองในหลายๆ ด้าน ... ในขณะที่สังคมอเมริกันนั้นค่อนข้างที่จะอิสระอย่างไร้สาระ ถึงจะเป็นสภาพแวดล้อมที่สร้างอัจฉริยะบุคคลของโลกขึ้นมาได้ตั้งมากมาย แต่ผมก็ไม่แน่ใจว่าบุคคลเหล่านั้นเป็นผลงานของการหล่อหลอมจากสังคมของพวกเขาขนาดไหน ... ส่วนสังคมของคนจีนนั้น แม้ว่าจะมีการเกาะกลุ่มเป็น clusters ย่อยๆ อยู่บ้าง แต่ระบบของพวกเขาก็ไม่ใหญ่โตจนครอบงำผู้คนได้ทั้งหมด แต่ละ clusters ก็จะมีกฎเกณฑ์และรูปแบบที่พลิกพลิ้วได้แตกต่างกันตามสถานการณ์ที่พวกเขาประสบ หรือตามแต่สภาพแวดล้อมทางสังคมนั้นๆ จะเอื้ออำนวย ... สำหรับสังคมอินเดียก็

จะมีการแบ่งเป็น clusters ใหญ่ด้วยชาติกำเนิดหรือชนชั้นวรรณะ แล้วค่อยแบ่งเป็น clusters ย่อยในแต่ละวรรณะเป็นกลุ่มก้อนทางสังคมที่แตกต่างกันด้วยภาษาหรือยีนพัน แต่ก็ผูกโยงทั้งหมดเข้าเป็นหนึ่งเดียว ด้วยความเชื่อทางศาสนาเดียวที่มีเทพเจ้าต่างๆ นับจำนวนร้อย ... แล้วสังคมไทยล่ะ??!!

มันอาจจะเป็นอย่างนี้แนวคิดของผมเพียงคนเดียว ที่มองว่าสังคมไทยไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน ไม่มีการปลูกฝังทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ ไม่มีการสร้างชาติในลักษณะเดียวกับประเทศที่เจริญแล้วทั้งหลาย ไม่มีรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ที่จะหยั่งลึกลงไปถึงความภาคภูมิใจในระดับของจิตวิญญาณ ... ผู้คนในสังคมไทยรู้จักบุคคลอย่าง “ศรีธนญชัย” มากกว่าวีรกรรมของบุรพกษัตริย์ มีความประทับใจกับการเล่นลิ้นร้อยเล่ห์ มากกว่าจะให้ความเคารพนับถือกันที่ความรู้ความสามารถในทางวิชาการ ... เลือกใช้คำเรียกคนที่พลิกแพลงเพื่อเอาเปรียบสังคมว่า “คนเก่ง” หรือ “คนฉลาด” แล้วเรียกคนที่มีความรู้ความสามารถจริงๆ ว่า “นักวิชาการ” ... เลือกจะใช้คำเรียกหา “ความตลปตะแสง” ว่า “พลิกแพลง” หรือ “ยัดหูย่น” และเรียก “ความสัจย์ซื่อต่อหน้าที่” ว่า “เอตรง” จนถึงกับประณามว่า “ไม่มีรู้จักคิดนอกกรอบ” ... เรียก “ความไร้ระเบียบแบบแผน” ว่าเป็นเรื่องของ “ความสร้างสรรค์” หรือยกย่องว่าเป็นพวก “กล้าคิดกล้าแสดงออก” ... เรียก “มนุษย์ที่ไร้ราก” ว่าเป็น “ผู้ที่รู้จักความเปลี่ยนแปลง” ... ฯลฯ ... การเป็น “คนไทย” ในสายตาของชาวโลก ได้รับการยอมรับในคุณค่าที่ระดับไหน เมื่อเทียบกับประชาชนคนอื่น ๆ ของชาวอารยะประเทศ? ... “ค่าของคนอยู่ที่คนของใคร?” ... เราจะสามารถใช้คำกล่าวนี้กับสถานภาพของ “คนไทย” ในมุมมองนี้ได้หรือไม่?

สังคมที่เจริญยอมทำให้สมาชิกทั้งหลายในสังคมได้รับการยกย่องว่าเจริญไปด้วย แต่การจะขับเคลื่อนและผลักดันให้สังคมเจริญขึ้นในภาพรวมนั้น จำเป็นที่จะต้องอาศัยเจตจำนงค์ของแต่ละปัจเจกบุคคลที่จะต้องมีความตั้งใจในการ “ประกอบ” กิจกรรมต่างๆ ร่วมกันด้วย ... ผมไม่อยากจะให้พวกเรามองคำว่า “ค่าของคนอยู่ที่คนของใคร” ในแง่มุมที่เป็นลบ จนพาให้สลดหดหู่ถึงขนาดว่าไม่อยากจะนำพาต่อความเป็นจริงทางสังคมในแง่มุมนี้ของมัน ... การลดคุณค่าของ “ปัจเจกบุคคล” ให้กลายเป็นเผ่าพันธุ์ที่ “นิยมวัตถุ” ย่อมมีความแตกต่างอย่างมหาศาลกับการลดคุณค่าของ “ปัจเจกบุคคล” เพื่อภาพรวมที่ยิ่งใหญ่กว่าของสังคมโดยรวม ... แต่เราก็คงตัดสินอะไรลงไปอย่างซัดไม่ได้ว่า สังคมแบบไหนจะดีกว่าหรือเหมาะสมกว่ากัน ทุกๆ สังคมยังจำเป็นต้องมีบางอย่างที่ดีและไม่ดีปะปนกันไปอย่าง “ไม่สมดุลย์” อยู่เสมอ ... เพียงแต่ว่า ... มันจะต้องมีพลังที่ขับเคลื่อนและผลักดันให้สังคมนั้นๆ มุ่งไปสู่ “ความพยายามรักษาสมดุลย์” อย่างสร้างสรรค์ต่อภาพรวมทั้งหมดของสังคมนั้นๆ ตลอดเวลา

ผมอาจจะมองคำว่า Social Intelligence ในมิติที่แตกต่างไปจากความหมายที่เอ่ยถึงในหนังสือเล่มดังกล่าว เพราะผมไม่อยากจะหยุดความคิดของตัวเองไว้แค่ “ความฉลาดทางสังคม” ในระดับของ “ปัจเจกบุคคล” เพื่อการเข้าร่วมเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมใดสังคมหนึ่งเท่านั้น ... แต่ผมอยากจะแปลคำว่า Social Intelligence ในความหมายว่า “ความฉลาดของสังคม” มากกว่า ... เพราะ “สังคมที่ฉลาด” จะส่งผลให้สมาชิกทุกๆ คนในสังคมนั้นๆ ดูเป็น “คนฉลาด” ไปด้วย :-) ... ถ้าเราพัฒนาคุณค่าให้กับสังคมที่เราอาศัยอยู่ ไม่เพียงแต่เราเท่านั้นที่จะได้รับการยอมรับว่าเป็นมนุษย์ที่มีคุณค่า แต่ทุกๆ สมาชิกของสังคม จะถูกประเมินให้มีคุณค่าที่สูงขึ้นตาม “สถานภาพของของสังคม” ที่ได้รับการพัฒนาแล้วนั้นด้วย ... เสมอ !!

สารภาพสัภัย

ความคิดที่เล่าไว้ใน ZHUQiDOX episode III ได้ก้าวล่วงมาไกลกว่าความตั้งใจเดิมที่ผมอยากจะเล่าเรื่องของ “ภาวะผู้นำ” ที่จำเป็นต้องมี “ความหลากหลายทางมิติของความคิด” ไปมากแล้ว และดูเหมือนว่า จะไม่ค่อยมีรายละเอียดของหนังสือที่ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็น “ตุ๊กตา” มากมายเหมือนกับเอกสารฉบับอื่นๆ ที่ผ่านมา ... ซึ่งก็ต้องสารภาพกันไว้ตรงนี้ด้วยว่า บางครั้งผมก็ไม่ได้อ่านหนังสือเล่มใดเล่มหนึ่ง เพียงเพราะอยากรู้เรื่องในหนังสือเล่มนั้น ... แต่ผมอยากอ่านหนังสือเล่มใดเล่มหนึ่ง เพราะผมนึกอยากรู้เรื่องอื่น ๆ ที่ไม่ได้เอ่ยเอาไว้ในหนังสือเล่มที่เลือกนั้นเลย :-)

ซึ่งก็ไม่ได้หมายความว่า หนังสือทั้งหมดที่ผมหยิบยกขึ้นมาเอ่ยถึงในคราวนี้ไม่มีอะไรที่น่าสนใจเลยนะ มันเป็นเพียงความสนุกส่วนตัวของผม ที่จะปล่อยให้ความคิดของตัวเองเตลิดเปิดเปิงไปถึงเรื่องใด ๆ ก็ได้ที่ผ่านเข้ามาใน “ห้วงความคิด” ของตัวเองในขณะเวลาหนึ่ง ๆ อย่างอิสระ แล้วถ่ายทอดมันออกมาเพื่อเป็นร่องรอยของการค้นหาตัวตนของตัวเองในเวลาต่อ ๆ ไป ... แม้ว่าหนังสือบางเล่มจะถูกผมเลือกซื้อเพราะการออกแบบปก หรือเป็นเพราะชื่อเรื่องมันสะกิดอารมณ์บางอย่างขึ้นมา แต่ผมก็กล้ารับรองว่า ทุก ๆ เรื่องที่สรรหามาเก็บเอาไว้ ต่างก็มีแง่มุมที่น่าสนใจและน่าศึกษาไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เราต้องไม่ลืมว่า กว่าหนังสือแต่ละเล่มจะถูกถ่ายทอดออกมาเป็นรูปเล่มอย่างที่เรเห็นนั้น มันได้ผ่านกระบวนการคัดสรรตั้งแต่เจ้าของเรื่อง บรรณาธิการสำนักพิมพ์ ฝ่ายการตลาด และผู้ที่เกี่ยวข้องกับมันจำนวนหลายต่อหลายคนด้วยกัน ... แม้ว่ามันอาจจะไม่ใช่หนังสือที่ดีที่สุดสำหรับทุก ๆ คน แต่ผมเชื่อว่ามันคือหนังสือที่ดีที่สุดของเจ้าของผลงานนั้น ๆ ณ เวลานั้น ๆ ของเขาเสมอ ... ดังนั้น “การเสพหนังสือ” จึงหมายถึงการเสพสิ่งที่ดีที่สุดในความคิดของอีก “ปัจเจกบุคคล” หนึ่ง ที่แม้จะมี “เชื้อชาติ” หรือ “เผ่าพันธุ์” ที่แตกต่างไปจากตัวเรา แต่ก็ยังเป็นอีก “ปัจเจกบุคคล” หนึ่งที่ร่วม “สายพันธุ์” อันแยกแขนงออกมาจากสัตว์ประเภทลิงเหมือน ๆ กัน ... มันอาจจะแปลกหน้าแปลกตากันอยู่บ้าง แต่นั่นก็ไม่น่าจะเป็นสาเหตุของ “ความแปลกแยก” ทางสังคมแห่งสายพันธุ์ของพวกเขาทุก ๆ คน

ขออนุญาตไปเขียนตำรา Linux เล่มที่ 2 ให้กับลูกชายก่อนละครับตอนนี้ :-)

Mr. Z.

กรุงเทพฯ, 17 เมษายน 2006, 00:26